

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

KAROLINA BURNEIKAITĖ

II kurso studentė

**DEIMANTŲ INDUSTRIJOS ĮTAKA UŽSITĖSUSIAM SOCIALINIAM
KONFLIKTUI. SIERA LEONĖS ATVEJO TYRIMAS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. T. Janeliūnas

Vilnius, 2019

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas (*Deimantų industrijos įtaka užsitęsusiame socialiniam konfliktui. Siera Leonės atvejo tyrimas*) yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Karolina Burneikaitė

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Burneikaitė K. Deimantų industrijos įtaka užsitęsusiame socialiniam konfliktui. Siera Leonės atvejo tyrimas: Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas T. Janeliūnas. – V., 2019. – 51 p.

Reikšminiai žodžiai: deimantai, deimantų industrija, Siera Leonė, užsitęsęs socialinis konfliktas, kruvinieji deimantai, pilietinis karas.

Šiame darbe nagrinėjama deimantų industrijos būklė Siera Leonėje po pilietinio karo ir siekiama identifikuoti pagrindinių veikėjų ir jų veiksmų sąveiką, kuri kursto užsitęsusį socialinį konfliktą šalyje. Darbe pasitelkiama Edvard Azar užsitęsusio socialinio konflikto teorija ir proceso atsekimo metodo pagalba stengiamasi identifikuoti mechanizmą, kuris prisideda prie užsitęsusio socialinio konflikto tęsimosi.

Pagal surinktus empirinius duomenis sukonstruotas mechanizmas lyginamas su teorijoje minima sąveika ir ieškoma, kokie veikėjai yra kertiniai tiriamojo atvejo konkrečios industrijos kontekste. Darbe įrodoma, jog teoriją galima taikyti ir tikslinti atskirų atvejų ir industrijų rėmuose.

Turinys

ĮVADAS	6
1. Teorinis pagrindas	9
1.1. Azar‘o teorija: užsitęsusio socialinio konflikto mechanizmas	15
2. Metodologija.....	17
2.1. Kintamųjų operacionalizavimas.....	20
3. Istorinis kontekstas	22
3.1. Siera Leonės atvejis	22
4. Deimantų prekybos valdymo instrumentai.....	24
5. Tyrimas	27
5.1. Siera Leonės užsitęsusio socialinio konflikto apraiškos	27
5.2. Atlygio sistemos rankinės kasybos sektoriuje	33
5.3. Verslo įtaka	34
5.4. Mechanizmas	37
IŠVADOS.....	44
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	47
Summary.....	50

ĮVADAS

Daugybė mokslininkų bandė ieškoti priežasčių, lemiančių konfliktų atsiradimą, tąsą ir pabaigą. Buvo bandoma įvairiai klasifikuoti konfliktus, kad būtų galima kuo išsamiau paaiškinti, dėl ko jie kyla, kokie veiksniai daro įtaką jų intensyvumui, trukmei, sukeliamai žalai. Viena iš tokių konfliktų rūšių – resursų konfliktai. Šiuolaikinių pilietinių karų studijos atskleidė stiprų teigiamą ryšį tarp turtų ir konfliktų. Jose teigiama, jog pelningi, lengvai įsigijami resursai, tokie kaip brangakmeniai, brangi mediena ir nelegalūs narkotikai skatina pilietinius karus suteikdami priemonių ir motyvą ginkluotam konfliktui.¹ Šios studijos – vienas iš „resursų prakeiksmo“ paaiškinimų. „Resursų prakeiksmu“ įvardijamas reiškinys, kai daug gamtinių resursų turinčios valstybės socialinėse ir ekonominėse plotmėse nesivysto taip, kaip tikėtasi. Paprastai gamtiniai ištekliai skatina ekonominį augimą, tačiau kai kuriais atvejais šalys patiria neigiamus socialinius, ekonominius ir politinius rezultatus.²

Bene daugiausiai mokslininkų dėmesio sulaukė būtent brangakmenių, jei konkrečiau – deimantų konfliktai. Afrikoje tai buvo itin opi problema, į šią mirtiną karuselę įtraukusi ir pasaulines deimantų kompanijas. Ištikus dešimtmečius „De Beers“ ir kitos legalios deimantų kompanijos prekiaavo su sukilėlių grupuotėmis ir darė iš to pelną.³ Pagal Jungtinių Tautų Organizaciją, deimantai, kurie yra iškasami karo zonoje ir tada parduodami finansuoti kariuomenės veiklą, sukilėlius ar karo vadus⁴, imti vadinti kruvinaisiais. Nepaisant, bendrai paėmus, mažos kruvinųjų deimantų pasaulinės prekybos vertės, ši praktika silpnino tarptautinę taiką ir saugumą bei sutrukdė šios prekybos paveiktų tautų ekonominiam ir socialiniam vystymui. Po ne vieną dešimtmetį trukusios nelegalios prekybos, buvo žengtas tarptautinis žingsnis prekybai kruvinaisiais deimantais pažaboti. Jungtinių Tautų (JT) iniciatyva buvo įkurta Kimberley Procesio Sertifikavimo Schema (KPSS). Tai reikė privalomą sertifikavimo sistemą visiems neapdirbtiems deimantams, kad būtų nutrauktas saitas tarp neapdirbtų deimantų prekybos ir konfliktų Afrikoje. Tokios sertifikavimo schemas tikslas – ap sunkinti tarptautinės rinkos užpildymą deimantais

¹ Richard Snyder ir Ravi Bhavnani, „Diamonds, Blood, and Taxes“, *Journal of conflict resolution*, 49, 2005, 563-564.

² Amber Pariona, „Civil War in Sierra Leone and The Role of „Blood diamonds““, 2017. <<https://www.worldatlas.com/articles/civil-war-in-sierra-leone-the-role-of-sierra-leone-s-blood-diamonds.html>> [Žiūrėta 2019 01 19]

³ Julie L. Fishman, „Is Diamond Smuggling Forever? The Kimberley process Certification Scheme: The First Step Down the Long Road to Solving the Blood Diamond Trade Problem“, *U. Miami Bus. L. Rev.* 13, 2004, 220.

⁴ UN News, „Actress to testify before UN-backed war crimes trial of former Liberian leader“, 2010.

<<https://news.un.org/en/story/2010/08/347132>> [Žiūrėta 2019 01 07].

karo vadams, sukilėlių milicijoms ir neteisėtiems režimams, kas reiškia, kad deimantais nebebus finansuojami sukilimai.⁵

Ilgainiui imta kalbėti apie tai, kad konfliktai transformuojasi ir įgauna vis kitokius pavidalus. Daugelis didelio masto konfliktų Pietuose nebegali būti suvokiami kaip konvenciniai „karai“. Tai nebėra nei susidūrimai tarp valstybių, nei pilietiniai karai tarp valstybės valdžios ir vidaus ginkluotos politinės opozicijos, siekiančios nuversti valdžią, pakeisti režimą ar atsiskirti. Veikiau tokie karai apibrėžiami daugelio veikėjų, problemų ir motyvų įsitraukimu.⁶

Šiame darbe pasirinktas nagrinėti Siera Leonės atvejis. Šios valstybės patirtį galima vadinti tipišku resursų konflikto pavyzdžiu. Siera Leonė yra viena iš su „resursų prakeiksmu“ susiduriančių šalių. Nepaisant derlingos žemės ir deimantų kasyklų, ji išlieka viena neturtingiausių valstybių pasaulyje, didžiąją dalį biudžeto surenkanti iš tarptautinių paramos programų.⁷ Tokia skurdo ir korupcijos kombinacija išaugo į dešimt metų trukusį pilietinį karą, kuris buvo labiau nukreiptas į deimantų kasyklų užėmimą, o ne legitimios valdžios įtvirtinimą.⁸ Siera Leonės pilietinis karas buvo vienas kruvinausių Afrikoje, kurio pasekmės buvo 50 000 žuvusiųjų ir pusė milijono palikusių savo namus iš 4 milijonų populiacijos. Konfliktas buvo smurtingas ir ilgas, nes abi konflikto pusės – Revoliucinis Vieningasis Frontas (RVF) (*ang. Revolutionary United Front (RUF)*) ir Siera Leonės vyriausybė buvo finansuojamos vergų iškastais kruvinaisiais deimantais.⁹ Šiam karui užbaigti prireikė ir tarptautinės bendruomenės įsikišimo. 1999-ųjų sausį pasaulio lyderiai padarė intervenciją į Sierą Leonę, kad paskatintų derybas tarp Revoliucinio Vieningojo Fronto ir vyriausybės. Po trejus metus trukusio proceso, Jungtinių Tautų pajėgų pagalba, britų kariai, Gvinėjos oro pajėgos ir Siera Leonės kariuomenė nugalėjo RVF, kol šis dar nespėjo užimti Siera Leonės sostinės- Freetown'o. 2002-ųjų sausio 18 naujasis prezidentas Ahmad Tejan Kabbah paskelbė Siera Leonės pilietinį karą baigtu.¹⁰ Visgi, formaliai pasibaigus pilietiniam karui, dar kurį laiką Siera Leonės deimantų industrijoje buvo fiksuojami didžiuliai kontrabandos srautai, žmogaus teisių pažeidimai, korupcija. Deimantų kasėjai gyvena skurde, neturi prieigos prie reikiamos infrastruktūros,

⁵ Fishman, 219-225.

⁶ Volker Boege, „Traditional Approaches to Conflict Transformation – Potentials and limits“, 2006, 2.

⁷ Celina Schocken, „The Special Court for Sierra Leone: Overview and Recommendations“, *Berkeley J.Int'l L.*, 20, 2002, 437-438.

⁸ Shana Eaton, „Sierra Leone: The proving ground for prosecuting rape as a war crime“, *Geo J.Int'l L.*, 35, 2003, 876.

⁹ BlackPast.org, „The Sierra Leone Civil War (1991-2002)“, California. < <https://blackpast.org/gah/sierra-leone-civil-war-1991-2002> > [Žiūrėta 2019 01 08]

¹⁰ Ten pat.

teisių, sprendimų priėmimo. Toks nepriteklus ir poreikių netenkinimas Edvard Azar yra vadinamas užsitęsusi socialiniu konfliktu.¹¹

Aptarus kruvinųjų deimantų reikšmę, kilusius konfliktus, bei po karo buvusią padėtį, galima išskirti darbo problemą ir tikslą. **Problema:** Nors Siera Leonėje su „kruvinųjų deimantų“ problema buvo imtasi kovoti rimtai, tačiau iki šiol valstybėje nesukurtos sąlygos, užtikrinančios tvarią taiką, o dėl neišspręstų problemų deimantų industrijoje vyksta tipinis užsitęsęs socialinis konfliktas. **Darbo tikslas:** identifikuoti pagrindinius veikėjus ir jų veiksmus Siera Leonės deimantų industrijoje, lemiančius užsitęsusio socialinio konflikto tąsą. **Pagrindinis darbe keliamas klausimas** yra, kokią įtaką deimantų industrija daro Siera Leonei taikos laikotarpiu vyraujančiam užsitęsusiam socialiniam konfliktui? Ieškant atsakymo į šį klausimą, bus atliekama proceso atsekimo analizė t. y. identifikuojamas mechanizmas, kuris rodo, kaip nepriklausomas kintamasis (deimantų industrija) veikia priklausomą kintamąjį (užsitęsusių socialinį konfliktą). Darbe bus naudojamos kelios šio metodo atšakos: teoriją tikrinantis ir teoriją kuriantis. Visų pirma bus panaudojamas mechanizmas iš pasirinktos teorijos, o paskui, surinkus empirinius duomenis, sukonstruojamas konkrečiame Siera Leonės atvejuje veikiantis priežastinis mechanizmas, kuris vėliau bus palygintas su teorijoje buvusiu įvykių seka. Darbe pasirinkta apsibrėžti laiko rėmus tarp 2002 ir 2005 metų.

Kadangi instrumentų, kaip įgalinti legalią prekybą tikrai yra, ir užsienio valstybės bei tarptautinės organizacijos parodė iniciatyvą padėti, atsakymų, kodėl iki šiol nepavyko sutvarkyti deimantų industrijos Vakarų Afrikos regione, veikiausiai reikėtų ieškoti pačiose valstybėse ir jų valdyme. **Keliami uždaviniai** yra:

1. aprašyti teorijų, susijusių su resursų konfliktais ir padėtimi po jų, spektrą;
2. aptarti naudojamą metodologiją;
3. aprašyti istorinį kontekstą Siera Leonėje;
4. aprašyti priežastinį mechanizmą pagal proceso sekimo metodo principus;
5. surinkti empirinius duomenis apie atvejį;
6. identifikuoti Siera Leonėje veikiantį mechanizmą;
7. palyginti teorinį modelį su gauta sąveika atvejo kontekste.

Kadangi literatūroje aprašoma daug atvejų, kai valstybėms nepavyksta susidoroti su kruvinųjų deimantų problema, pagrindinių veikėjų ir jų veiksmų eiliškumo identifikavimas leistų atrasti kertines priežastis, lemiančias tokių visuomenei žalingų padarinių kaip užsitęsęs socialinis konfliktas, buvimą.

¹¹ Edvard Azar, *The management of protracted social conflicts: theory and cases*, Hampshire: Dartmouth, 1990, 9.

Be to, palyginimas su teorijoje esančiu mechanizmu leistų patikslinti teoriją atskiro atvejo rėmuose ir praplėstų galimybes ją adaptuoti atskiruose kontekstuose.

Pirmiausia, darbe bus aptartas teorinis pagrindas ir metodologija. Paskui šalies istorinis kontekstas, vykusio pilietinio karo prielaidos, priežastys, deimantų vaidmuo juose, tarptautinės bendruomenės vaidmuo konfliktuose, situacija deimantų prekybos valdyme minėtose šalyse po karų užbaigimo. Tiriamojoje dalyje bus surinkti, aprašomi, pagal pasirinktą metodologiją tikrinami ir apibendrinami empiriniai duomenys. Darbo pabaigoje bus pateiktos išvados bei galimi tyrimo trūkumai.

1. Teorinis pagrindas

Šiame darbe, norint suvokti tiek deimantų konfliktų kilimo priežastis, tiek veiksnius, skatinančius grupes mobilizuotis ir imtis smurto, tiek aplinkybes, kada grupės nustoja smurtauti, tiek galimas prielaidas, kodėl konfliktai, įgavę kitokias formas, toliau tęsiasi, reikia atsiremti į mokslininkų kurtas teorijas. Prekyba taip vadinamais „krvinaisiais deimantais“ tapo atskiru mokslininkų tyrimų objektu. Į konfliktus, finansuojamus juodojoje rinkoje parduodamais deimantais, buvo bandoma pažvelgti iš įvairių perspektyvų. Ekonomistai bandė rasti konfliktų priežastis remiantis ekonomine teorija, kiti pasitelkė kolektyvinio veiksmo teoriją¹², dar kiti įterpė ir geografinę dimensiją¹³. Mokslinėje diskusijoje buvo ne viena perspektyva, bet vienas populiariausių buvo godumo versus nuoskaudų (*ang. greed vs grievance*) debatas.

Oksfordo ekonomikos profesorius Paul Collier „godumo versus nuoskaudų“ akademinėse diskusijose žvilgsnį nukreipia į godumo vaidmenį konfliktuose. Jis teigia, kad ekonominės priežastys yra pagrindinės norint suprasti, kodėl tęsiasi pilietiniai karai ir jos nukonkuruoja nuoskaudų motyvą. Anot autoriaus, žmonės meluoja, slepia savo tikrąsias paskatas, viską pridengia nuoskaudomis, nors iš tikrųjų siekia tik pasipelninti, todėl net neverta žmonių klausti, kokie motyvai juos skatina sukilti. Savo teiginiams pagrįsti autorius naudoja godulio indikatorius (*ang. proxies*): pirminių žaliavų (*ang. primary commodities*) eksportą (anot autoriaus, tai puikus indikatorius prieinamumui prie galimų išgrobstyti resursų matuoti); jaunų vyrų skaičius visuomenėje (pasak Collier, juos lengviau pritraukti į sukilimus); išsilavinimas (neišsilavinę žmonės labiau linkę prisidėti prie sukilimų, nes dėl išsilavinimo stokos neturi

¹² Anke Hoeffler, „Greed vs „Grievance“: A Useful Conceptual Distinction in the study of Civil War“, *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 11(2), 2011.

¹³ Philippe Le Billon, „Diamond Wars? Conflict Diamonds and Geographies of Recourse Wars“, *Annals of the Association of American Geographers*, 98, 2008, 347.

alternatyvų užsidirbti).¹⁴ Jei Collier aiškinimą laikytume teisingiausiu, jo prielaidos taip pat galėtų aiškinti niekaip neužsibaigiančius konfliktus Vakarų Afrikoje. Kaip sakoma liaudyje, apetitas ateina bevalgant, todėl net ir pasibaigus smurtui grupės gali ir toliau gvieštis naudos, prisidengdamos nuoskaudų motyvacija. Kadangi karo sąlygos toli gražu nestiprina pasitikėjimo tarp visuomenės narių, neskatinama bendrumo, nesuteikia galimybės kokybiškam išsilavinimui, todėl net ir pasibaigus karui grupės gali rasti būdų kaip išnaudoti sistemą.

Visgi, Collier teorija sulaukia gana rimtos kritikos. Christopher Cramer kvestionuoja Paul Collier iškeltas idėjas ir godumo absoliutinimą. Pasak Cramer, nėra atsižvelgiama į tai, kad naudojami indikatoriai, pavyzdžiui, išsilavinimo stoka, gali rodyti ir nuoskaudos motyvą. Anot autoriaus, pirmasis indikatorius taip pat gali būti dviprasmiškas, žaliavas galima grobti ne tik dėl godumo, bet ir dėl nuoskaudos. Taip pat jis teigia, kad negalima atskirti godumo ir nuoskaudų, nes šie motyvai dažnai eina kartu.¹⁵ Pagal šias teorijas, grupės nustoja smurtauti arba kai nebeturi tam resursų arba pasiekia savo tikslus. Tačiau kadangi motyvus pakankamai sunku išmatuoti, šių teorijų prielaidos taip pat atmetamos.

Priešingai nei Paul Collier, Ulrike G. Theuerkauf nukreipia žvilgsnį į nuoskaudų motyvą. Ji tiria, ar nuoskaudos, susijusios su institucine sąranga, gali paaiškinti etninio konflikto kilimą. Autorė prieina išvados, jog nuoskaudos yra tokia psichologinė būseną, kuriai sunku suteikti kažkokį kiekybinį įvertį, todėl nuoskaudas kaip kintamąjį sunku operacionalizuoti ir ieškoti priežastinių mechanizmų.¹⁶ Nors į institucinę sąrangą kaip besitęsiančio konflikto šaltinį ir būtų verta atkreipti dėmesį nagrinėjant šiame darbe pasirinktą atvejį, tačiau tai neišvengiamai sietųsi su nuoskaudomis, kurias, kaip jau minėta, išmatuoti gana sunku, todėl ši teorija taip pat nepasitelkiama.

Syed Mansoob Murshed taip pat nagrinėja godumo *versus* nuoskaudų prielaidas aiškinant, kodėl kyla konfliktai. Jis teigia, jog godumo aiškinimas nėra visiškai pakankamas siekiant paaiškinti konfliktų kilimą. Nuoskaudos, anot jo, taip pat atlieka tam tikrą vaidmenį kurstant konfliktus. Konfliktai gali išsiplėsti dėl sužadintų nuoskaudų arba dėl galimų resursų. Galiausiai autorius daro išvadą, jog realybėje konkuruojančios godumo ir nuoskaudų hipotezės gali vis dėlto viena kitą papildyti aiškinant konfliktų

¹⁴ Paul Collier, „Doing well out of war“, *Conference on Economic Agendas in Civil Wars, London*, 26, 1999, 2-3.

¹⁵ Christopher Cramer, „Homo Economicus Goes to War Methodological Individualism, Rational Choice and the Political Economy of War“, *World Development*, 30 (11), 2002, 1847-1851.

¹⁶ Ulrike G. Theuerkauf, „Institutional Design and Ethnic Violence: Do Grievances Help to Explain Ethnopolitical Instability?“ *Civil Wars*, 12(1-2), 2010, 133-134.

ištakas.¹⁷ Šio autoriaus idėjos yra nukreiptos į konfliktų kilimo priežastis, o ne aiškina būklę po įvykusio konflikto, todėl ši teorija nepakankama siekiant atsakyti į tyrimo klausimą.

Aptartos teorijos paaiškina, kada grupės imasi smurto ir kada nustoja smurtauti, tačiau trūksta duomenų apie tolimesnę valstybės būklę, kai formaliai karo nebėra, tačiau ir taika pavadinti tos būsenos negalima, nes vyksta pavieniai agresijos, žmogaus teisių pažeidimų, kitokio pobūdžio „skriaudos“ atvejai. Šioje situacijoje verta atkreipti dėmesį į struktūralistų stovyklai priklausančią Johaną Galtungą. Struktūralistai smurtą suvokia kaip tiesioginį ir netiesioginį. Tiesioginis smurtas gali būti žudymas, kankinimas ir pan. Tuo tarpu netiesioginiu smurtu vadinama situacija, kai struktūra sukuria prielaidas nelygioms galimybėms. Tiesioginiame smurte galima skaičiuoti aukas, tačiau tai yra tik ledkalnio viršūnė, o po visu tuo slepiasi struktūrinis smurtas, kurį žmonės patiria per subtiliai užmaskuotas prievartos formas. Pavyzdžiui, „ne smurtu“ kai kurie laiko būklę, kai išvengiama tiesioginio žudymo, tačiau neatkreipiama dėmesio, kad žudymas gali vykti, tarkime, per prastą mitybą ar medicininės priežiūros trūkumą. Galtungas smurtą laiko išvengiamais pažeidimais (*ang. avoidable insults*) ir pateikia savo smurto tipologizaciją.¹⁸

	Išlikimo poreikis	Gerbūvio poreikis	Tapatybės poreikis	Laisvės poreikis
Tiesioginis smurtas	Žudymas	Žalojimas, apgultis (<i>ang. siege</i>), sankcijos, kančia	Desocializacija Resocializacija Antrarūšiai piliečiai	Represijos Sulaikymas Iškeldinimas (<i>ang. expulsion</i>)
Struktūrinis smurtas	Išnaudojimas A (stiprus)	Išnaudojimas B (silpnas)	Kišimasis/skverbimasis (<i>ang. penetration</i>) Segmentacija	Marginalizacija Fragmentacija

Pav 1. Smurto tipologizacija¹⁹

¹⁷ Syed Mansoob Murshed ir Mohammad Zulfan Tadjoeeddin, „Revisiting the greed and grievance explanations for violent internal conflict“, *The Journal of the Development Studies Association*, 21(1), 24.

¹⁸ Johan Galtung, *Peace by peaceful means*, London: Sage publications, 1996, 197-198.

¹⁹ Ten pat, 197.

Be tiesioginio ir struktūrinio smurto Galtungas aprašo dar ir vadinamąjį kultūrinį smurtą. Ši smurto forma apibrėžiama kaip tam tikri kultūros aspektai, mūsų egzistencijos simbolių sfera, pavyzdžiui, religija ar ideologija, kalba ir menas, empiriniai ir tikslieji mokslai – tai, kas gali būti panaudojama pateisinti ar legitimizuoti tiesioginį ar struktūrinį smurtą. Kultūrinis smurtas tiesioginį ir struktūrinį smurtą verčia atrodyti teisingu arba bent jau ne neteisingu.²⁰

Ho-Wo Jeong išplečia J. Galtung'o aiškinimą apie smurto tipologizaciją. Suskaidyti smurto sąvoką į smulkesnes dalis svarbu norint suprasti, kaip konfliktai gali transformuotis ir gyvuoti toliau įgavę kitokias formas. Anot autoriaus, aiškiausia smurto forma yra veiksmas, sukeliantis fizinę žalą kitiems žmonėms. Egzistuoja įvairios sąlygos, sukeliančios žmonėms kančias, todėl struktūrinės ir institucinės sąlygos smurtui pradėjo traukti taikos tyrinėtojų dėmesį. Tiesioginis ir struktūrinis smurtas yra priešinga taikai koncepcija. Abi smurto formos egzistuoja įvairiuose socialiniuose santykiuose, todėl norint suvokti, kas yra taika, reikia šią sąvoką lyginti su smurto koncepcija.²¹

Tiesioginis smurtas siejamas su fiziniais sužeidimais ir skausmo sukėlimu, už kuriuos atsakingas tam tikras asmuo. Žudymas, mušimas, ar tai nutinka karo metu ar tarpasmeninėse situacijose, reprezentuoja tiesioginį smurtą. Fizinė jėga panaudojama arba atsitiktinai arba tikslingai skirtingoje socialinėje aplinkoje. Masinis smurtas, toks kaip karas ir revoliucijos, yra socialinių pokyčių ir galios disbalanso priežastis. Grupiniu lygmeniu, fizinės žalos ar mirčių sukėlimas yra sąmoninga politika, kuri tarnauja tam tikriems interesams. Galia (ang. *capacity*) smurtauti yra institucionalizuota kalėjimų sistemose, koncentracijos stovyklose, karinėse pajėgose, milicijose.

Kita smurto forma – struktūrinis smurtas apima kiek kitokias skriaudos išraiškas. Skurdas, alkis, represijos, atskyrimas – visa tai charakterizuoja kitas situacijas ir budus sukelti žmogui kančias. Gyvenimo kokybė yra sumažinama užkertant priegą prie išsilavinimo galimybių, žodžio ir dalyvavimo laisvės. Šios sąlygos siejamos su netolygiomis galimybėmis, neteisingu resursų paskirstymu, nelygia sprendimų priėmimo galia. Atsižvelgiant į netiesioginę ir užmaskuotą prigimtį, struktūrinis smurtas dažniausiai veikia lėtai ardant žmogaus vertybes ir trumpinant gyvenimo trukmę. Jis integruotas į pačią visuomenės struktūrą ir kultūrinės institucijas.²² Tokia diskriminacija baigiasi tuo, kad nesuteikiamos žmonėms svarbios teisės, tokios kaip ekonominės galimybės, socialinė ir politinė lygybė bei laisvės ir autonomijos jausmas. Šiurkštūs žmogaus teisių ir orumo pažeidimai užkerta kelią optimaliam kiekvieno

²⁰ Ten pat, 196.

²¹ Ho-Won Jeong, *Peace and conflict studies. An introduction*, Aldershot: Ashgate, 2000, 19-26.

²² Johan Galtung, „Violence, Peace and Peace Research“, *Journal of Peace Research*, 6 (3), 1969, 166-192. Cituota iš Ho-Won Jeong, *Peace and conflict studies. An introduction*, Aldershot: Ashgate, 2000, 20-21.

žmogaus vystymuisi. Tiesioginio smurto nebuvimas nebūtinai reiškia padoraus žmogaus gyvenimo lygio patenkinimą, o struktūrinio smurto konceptas padeda suprasti gilumines konfliktų priežastis, įsišaknijusias politinėje priespaudoje ir ekonominėje neviltyje. Atsižvelgiant į tai, kad socialinis neteisingumas gali būti palaikomas asmeniniu smurtu, struktūrinis smurtas yra lengviau pastebimas visuomenėje, kuri valdoma baimės ir represijų pagalba. Kai prievartos mechanizmai yra efektyvūs, struktūriniam smurtui ilgą laiką gali būti nepasipriešinama.

Kalbant apie kultūrinį smurtą, tam tikri kultūriniai elementai yra susiję su tiesioginiu ir struktūriniu smurtu per vertybių pateisinimą ir jų instrumentų legitimizavimą. Kai kurios struktūrinio smurto taisyklės, tokios kaip autoritarizmas ar diskriminacija dėl lyties ar rasės yra toleruojamos kultūrinių normų. Šie elementai nebūtinai reprezentuoja visą kultūrą, bet yra tam tikri tos kultūros aspektai. Ir aiškiai matomas ir paslėptas smurtas turi kultūrinį sluoksnį ir kultūrinės praktikos nėra griežtai atskirtos nuo dviejų pagrindinių smurto tipų.

Kadangi išsiaiškinta, jog egzistuoja skirtingos smurto formos, galima daryti prielaidą, jog taip pat yra ir skirtingos taikos išraiškos. Taikos studijų atstovas Johan Galtung vieną taikos sąvoką išskaido į dvi – negatyvią ir pozityvią taiką. Anot autoriaus, negatyvi taika – tai smurto neigimas ir konfliktų transformacija, o pozityvi taika – taikos kūrimas per bendradarbiavimą ir harmoniją.²³ Kitaip tariant, taika nėra vien tik smurto nebuvimas, konfliktai gali įgauti kitokias formas su kitokio pobūdžio smurtu. Tuo tarpu pozityvi taika įsivyrėja, kai visuomenėje panaikinamas struktūrinis ir kultūrinis smurtas, jėgos struktūros perorganizuojamos, kad nebebūtų pavaldžios tik vienai siauro intereso grupei, o šalies kultūra nebepateisina smurto vieniems prieš kitus.²⁴

Pozityvios taikos sąvoka susilaukia realistų kritikos, kurie teigia, jog atsižvelgiant į žmogaus prigimtį ir galios struktūras pasaulyje, yra nerealu ir beprasmiška taiką prilyginti socialiniam teisingumui. Jo pabrėžimas gali vesti prie miglotų problemų, susijusių su idealia visuomene. Tikslingiau būtų sumažinti lygiavos problemas priimant būdus, kuriais taika paprastai buvo naudojama politikos moksluose ir kitose akademinėse disciplinose.²⁵ Taip pat Šaltojo karo metu kai kurie taikos tyrėjai iškėlė

²³ Johan Galtung, „Peace Studies and Conflict Resolution: The Need for Transdisciplinarity“. *Transcultural Psychiatry*, 47(1), 2010, 20.

²⁴ J. Galtung, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, Oslo: SAGE Publications, 1996, cituota iš Lina Strupinskienė „Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai įtaka susitaikymui Bosnijoje ir Hercegovinoje“, Daktaro disertacija, Vilniaus Universitetas, 2015, 17.

²⁵ Harold L. Nieburg, „Problems of War and Peace Are Inseparable“, *Peace: Meanings, Politics, Strategies*, Praeger, New York, 1989, 27-38, cituota iš Ho-Won Jeong, *Peace and conflict studies. An introduction*, Aldershot: Ashgate, 2000, 26.

susirūpinimą, kad išplėsta taikos sąvoka nukreips dėmesį nuo nusiginklavimo problemų link „didelių, neaiškių pasaulio vystymosi tyrimų“.²⁶

Visgi šiame darbe laikomasi nuostatos, jog taika nėra vien tik karo ar kitokio pobūdžio akivaizdaus smurto nebuvimas. Karas tėra viena iš nesantaikos formų, todėl logiška, jog taika irgi gali būti kokybiškai skirtinga. Siera Leonėje fiksuojami pažeidimai deimantų industrijoje, kartais net ir pasireiškiantys smurto protrūkiais indikuoja, jog pozityvios taikos po šalis siaubusių pilietinių karų dar nepavyko pasiekti. Nemažai kritikos sulaukia ir deimantų prekybai skirtos priemonės, tokios kaip Kimberley procesas. Ši priemonė neretai kritikuojama dėl didelių spragų, kurios pasimatė stengiantis praktiškai įgyvendinti numatytus proceso uždavinius, todėl vien tai išduoda, jog reikalai su kruvinaisiais deimantais dar iki galo neužbaigti.

Dar vienas autorius, kuris užčiuopia ir būseną po konflikto pabaigos, yra Edvard Azar. Jis savo teorijoje apie konfliktų aiškinimą per kolektyvinio veiksmo perspektyvą teigė, jog viena iš priežasčių, kodėl kyla smurtas, yra ta, kad grupės negauna prieigos prie tam tikrų dalykų (saugumo, pripažinimo, ekonominių išteklių). Tokia kova dėl prieigos autoriaus vadinama užsitęsusiu socialiniu konfliktu.²⁷ Anot autoriaus, nėra vieno nugalėtojo ar konflikto pabaigos taško, nes viskas perauga į nepasitikėjimą. Tai baimė, kad ateityje turėdama kažkokius resursus, grupė (ar šiais atvejais valstybė) jais nesidalins. Šios teorijos apraiškas galima įžvelgti ir nagrinėjamoje valstybėje. Korupcinė Siera Leonės praktika galima sakyti išprovokavo sukilėlius smurtu užimti pelningas deimantų kasyklas. Kalbant apie jau minėtą nelygybę, net ir numalšinus smurtą Siera Leonėje neteisėtais būdais parduodami deimantai neša pelną ne visai valstybei, o tik kai kurioms grupėms. Azaro teiginiai taip pat suteikia pagrindą ir svarstyti apie šią teoriją kaip galinčią paaiškinti konfliktų neužbaigtumą. Minėtasis nepasitikėjimas galėtų būti viena iš prielaidų. Kadangi visuomenės grupių nesieja pasitikėjimo ryšiai, atsižvelgiant į istorines patirtis, grupės stengiasi maksimizuoti tik savo naudą, nes nėra tikros, jog kitos grupės neturi ketinimų uzurpuoti išteklių.

Remiantis Azaro teorija ir žinant faktus apie įvairius tiriamoje valstybėje pasitaikančius incidentus bei prastą ekonominę ir socialinę padėtį, galima pasirinktą atvejį nagrinėti būtent per šio autoriaus teorines prielaidas. Tolimesniame skyriuje bus aptarta metodologija ir aprašant tyrimo dizainą įtraukiami kiti Azaro teorijoje aprašomi teiginiai, padėsiantys išsiskirti esminius veiksnius, darančius įtaką užsitęsusiam socialiniam konfliktui Siera Leonėje.

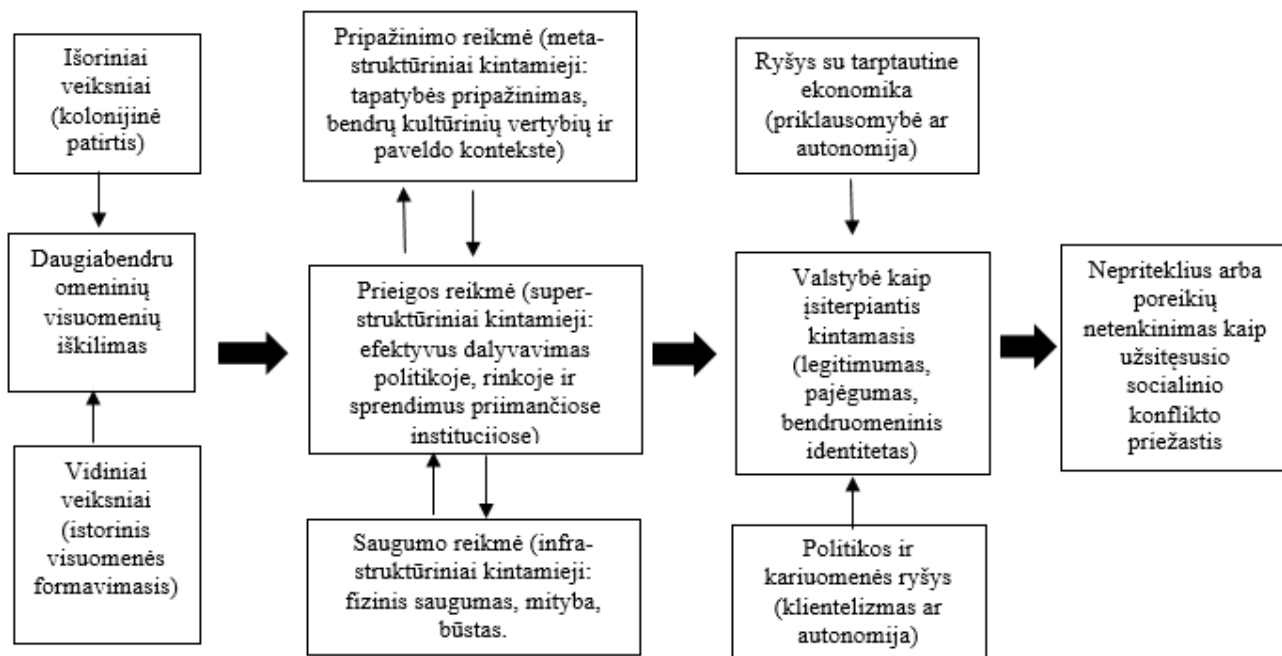
²⁶ Kenneth E. Boulding, „Future directions in conflict and peace studies.“ *The Journal of Conflict Resolution* 22.2, 1978, 346.

²⁷ Azar, 9.

1.1. Azar'o teorija: užsitęsusio socialinio konflikto mechanizmas

Vienas iš tyrimo tikslų, padėsiantis rasti atsakymą į pagrindinį tyrimo klausimą, yra pritaikyti Edwardo Azaro užsitęsusio socialinio konflikto teoriją ir ją patikslinti konkrečiau atveju rėmuose. Norint tai padaryti, visų pirma reikia aptarti, kaip užsitęsusio socialinio konflikto dinamiką mato pats autorius.

Savo darbe „The Management of Protracted Social Conflict: Theory and Cases“ Azar'as nubrėžia du mechanizmus, kaip veikia užsitęsęs socialinis konfliktas. Pirmajame jis nurodo, kokia yra tokio pobūdžio konflikto dinamika:

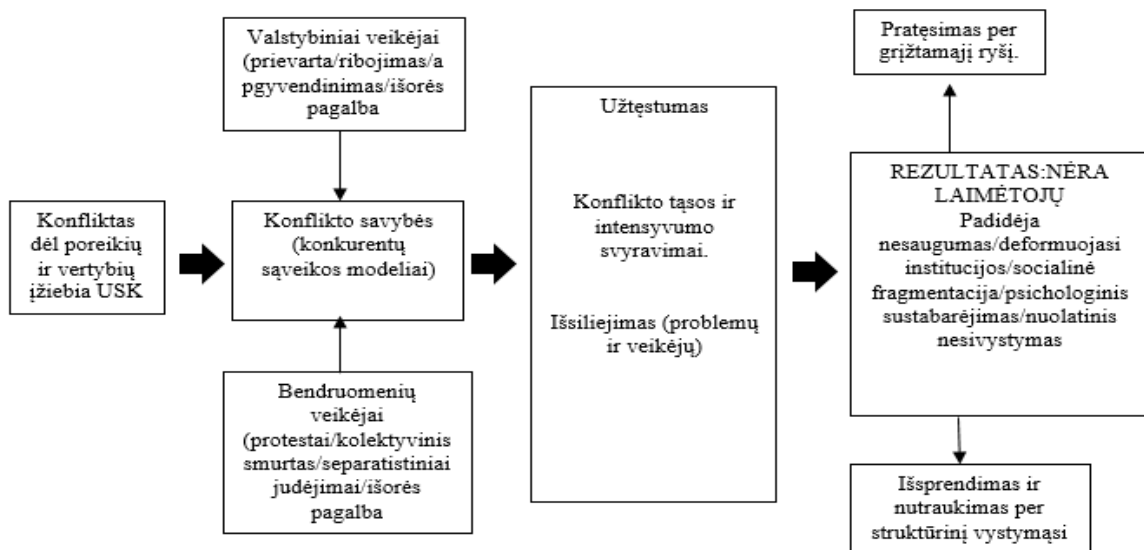

Pav. 1 Šaltinis: Azar, 8.

Šia schema autorius parodo, kokiais žingsniais yra nueinama iki užsitęsusio socialinio konflikto. Vienas svarbiausių faktorių Azar'o teorijoje yra bendruomenės, kurios siekia patenkinti savo poreikius: būti pripažintoms, t.y. turėti savo tapatybę; turėti prieigą prie dalyvavimo politikoje, institucijų, rinkų ir pan., bei būti fiziškai saugioms. Tuomet, kai reikia šiuos poreikius patenkinti, įsiterpia valstybė. Dauguma valstybių užsitęsusio socialinio konflikto akivaizdoje nebūna neutralios. Politinė valdžia neretai yra monopolizuojama dominuojančio identiteto grupės arba hegemoninių grupių koalicijos. Šios grupės yra linkusios valstybę panaudoti kaip instrumentą kitų sąskaita maksimizuoti savo naudą. Taip pat jos riboja prieigą prie socialinių institucijų ir sukelia legitimumo krizes. Taip pat valstybei didelę

įtaką daro ir tarptautiniai ryšiai. Tai svarbu dviem aspektais: 1) ekonominė priklausomybė (ne tik riboja valstybės autonomiją, bet ir iškreipia šalies vystymąsi ir trukdo patenkinti grupių poreikius); 2) politiniai ir kariniai kliento santykiai su stipriomis valstybėmis (suteikia apsaugą mainais už lojalumą). Apibendrinant, užsitęsęs socialinis konfliktas atsiranda, kai bendruomenėms trūksta jų bazinių poreikių patenkinimo jų bendruomeninio identiteto pagrindu. Visgi, trūkumas yra kompleksiškos priežastinės grandinės, įtraukiančios valstybės ir tarptautinių ryšių vaidmenį, rezultatas. Taip pat užsitęsusiame socialiniam konfliktui svarbu ir pirminės sąlygos (kolonijinė patirtis, istorinės vidaus aplinkybės bei daugiabendruomeninė visuomenės sudėtis).²⁸

Autorius pateikia ir dar vieną schemą, kas vyksta po to, kai kyla užsitęsęs socialinis konfliktas (USK). Žvilgsnis nukreipiamas į proceso lygmens dinamiką ir USK pasekmes.

Pav. 2. Šaltinis: Azar, 13.

Anot Azar'o, šioje schemoje yra svarbūs trys kintamųjų blokai: bendruomenių veiksmai ir strategijos, valstybės veiksmai ir strategijos bei konflikto savybės. Kaip ir visi kiti konfliktai, užsitęsęs socialinis konfliktas lieka nematomas, kol nepradeda veikti kažkokie efektyvūs dirgikliai (ang. *triggers*). Dažniausiai tai būna kažkoks nereikšmingas įvykis, tačiau jis virsta lūžio tašku, kai individuali skriauda pripažįstama kolektyvine. Kolektyvinis individualių nuoskaudų pripažinimas natūraliai veda prie kolektyvinio protesto, kuris paprastai sutinkamas su kažkiek represijų ir slopinimo. Kai įtampa pakyla, visuotinai auka pripažinta bendruomenė pradeda traukti savo narių dėmesį ne tik apie patį įvykį, bet

²⁸ Azar, 8-12.

platesnio masto problemas, tokias kaip bendruomenės saugumas, prieiga ir pripažinimas. Pirminės sąlygos iššaukia bendruomenių mobilizaciją ir organizaciją, atsiranda lyderiai, strategijos ir lyderių taktikos, užmezgami ryšiai su išore ir visa tai tampa svarbiais veiksniais užsitęsusiame socialiniame konflikte. Tačiau šie kintamieji yra veikiami politinės administracijos atsako. Šiame kontekste, valstybės strategijos ir taktikos tampa dar vienu svarbiu elgesio determinantu užsitęsusiame socialiniame konflikte.

Be valstybės ir bendruomenių grupių strategijų ir organizacinių pajėgumų, labai svarbi istorinė patirties konfliktuose ir bendravimo tarp priešiškių grupių pobūdis. Visa tai taip pat formuoja elgseną užsitęsusiame socialiniame konflikte. Tokie veikėjai, jų elgsena ir aplinkybės lemia specifinį tokio konflikto rezultatą. Dauguma konfliktų identifikuojami kaip nulinės sumos žaidimas. Tai reiškia, kad galima lengvai atskirti laimėtojus ir pralaimėtojus. Tačiau užsitęsusiame socialiniame konflikte viskas baigiasi negatyvios sumos rezultatu. Dėl savo užtęstumo, nepastovumo, veikėjų ir problemų daugėjimo, nėra laimėtojo. Proceso eigoje visos konflikto šalys vienokiu ar kitokiu būdu nukenčia. Daugiausia konflikto puses poliarizuoja baimė, nes konflikto esmė slypi baimėje būti marginalizuotiems. Tuomet veikia jau minėtos keturios sąlygos: fizinio saugumo sąlygų pablogėjimas, institucijų deformacija, psichologinis sąstingis ir padidėjusi priklausomybė ir tai užsuka užburta nepasitikėjimo, socialinio audinio irimo ir konflikto ratą.²⁹

Tolimesniam tyrimui atlikti bus atsižvelgiama į užsitęsusio socialinio konflikto dinamikos mechanizmą. Pasitelkiant teoriją kuriančio proceso atsekimo metodo eigą, bus siekiama detalizuoti Azar'o aprašytą procesą iki konkrečių Siera Leonėje veikiančių veikėjų ir jų veiksmų, kurie lemia užsitęsusio socialinio konflikto veikimą šalyje.

2. Metodologija

Šio darbo tikslas yra išsiaiškinti, kaip deimantų industrija daro įtaką taikos procesui Siera Leonėje ir kursto užsitęsusių socialinių konfliktą, todėl darbe bus vadovujamasi kokybine prieiga. Darbe laikomasi prielaidos, kad socialinė tikrovė yra įvairiapusiška, kompleksiška, susidedanti iš veikėjų ir jų veiksmų, kurie tarpusavyje sąveikauja. Todėl, norint pakankamai tiksliai įvardinti deimantų industrijos poveikį, kiekybinių išraiškų nepakaktų, nes jie nurodo tik ar ryšys tarp kintamųjų apskritai egzistuoja, o ne koks jis yra. Kadangi yra apsibrėžti tiek nepriklausomas (deimantų industrija), tiek priklausomas

²⁹ Ten pat, 12-17.

(užsitęsęs socialinis konfliktas) kintamasis, reikia taikyti metodą, galintį nustatyti priežastinius ryšius ir atskleisti tai, kas vyksta „juodojoje dėžėje“ t.y. kokie plika akimi nematomi procesai lemia priklausomojo kintamojo reikšmę. Šiuo atveju yra pasirinktas proceso atsekimo metodas (ang. *process tracing*).

Šio metodo esmė – pažvelgti giliau nei į tiesiog koreliaciją tarp nepriklausomo kintamojo X ir priklausomojo kintamojo Y. Literatūroje proceso atsekimo metodas dažnai apibrėžiamas kaip vientisas tyrimo metodas. Visgi, vieni pagrindinių klausimų, pavyzdžiui, kokio tipo priežastiniai mechanizmai yra atsekami ar kiek galima proceso atsekimo atvejų studijas įtraukti į platesnius, mišraus metodo tyrimų dizainus, lieka neatsakyti.³⁰ Sprendimą šiai problemai siūlo Derek Beach ir Rasmus Brun Pedersen. Jie savo knygoje „Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines“ proceso atsekimo metodą suskirsto į tris potipius: teoriją tikrinantį (ang. *theory-testing*), teoriją kuriantį (ang. *theory-building*) ir rezultatą aiškinantį (ang. *explaining outcome*). Šie potipiai skiriasi keliomis dimensijomis, įskaitant ir tai, ar jie nukreipti į teoriją ar į atvejį, kokios išvados yra padaromos, kaip suprantami priežastiniai mechanizmai ir ar bei kaip jie gali būti integruojami į mišraus metodo tyrimo dizainus.

- *Teoriją tikrinantis* proceso sekimas pasižymi tuo, jog yra žinomi abu kintamieji (tiek X, tiek Y) ir galima arba nuspėti, koks yra egzistuojantis mechanizmas, arba išaiškinti jį iš jau egzistuojančios teorijos. Tyrėjas pasirenka vieną atvejį, kuriame yra aiškūs X ir Y ir kontekstas leidžia mechanizmui veikti. Šio proceso sekimo potipio tikslas yra išsiaiškinti, ar mechanizmas apskritai egzistavo duotuoju atveju ir ar jis veikė taip, kaip nurodo teorija. Ambicija yra atverti priežastingumo „juodąją dėžę“ ir pažvelgti giliau, ar X prisideda prie Y kilimo.

- *Teoriją kuriantis* proceso sekimas pasižymi ambicija sukurti teoriją apie mechanizmą tarp kintamųjų X ir Y, kuris dar nėra žinomas, tačiau gali būti generalizuotas ir pritaikytas kitiems atvejams.

- Trečias, ir dažniausiai praktikoje pasitaikantis proceso atsekimo metodo potipis yra tam tikro istorinio fenomeno aiškinimas. Kitaip tariant, šis potipis vadinamas *rezultatą/baigtį aiškinančiu* proceso sekimu. Skirtingai nei pirmieji du potipiai, šis nėra nukreiptas į teoriją. Tikslas yra sukurti pakankamą tam tikros baigties paaiškinimą. Vietoje to, kad būtų tiriami mechanizmai, kurie sukėlė karą (Y), analizė nukreipiama stengiantis išsiaiškinti konkretų rezultatą, pavyzdžiui, Pirmąjį Pasaulinį karą.

³⁰ Derek Beach, Rasmus Brun Pedersen, *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2013, 1-3.

Šiame darbe naudojama teoriją tikrinančio bei teoriją kuriančio proceso atsekimo metodų samplaika. Toks sprendimas priimtas siekiant išplėsti Edvard Azar teoriją, pritaikant ir tikslinant ją konkrečiau atvejuose. Tai atveria erdvę naujiems akademiniais tyrimams, analizuojant konkrečių kintamųjų įtaką užsitęsusiame socialiniame konflikte. Teoriją tikrinantis potipis pasirinktas siekiant identifikuoti, ar Siera Leonės atveju veikė Azar'o teorijoje aprašyta dinamika, o teoriją kuriantis proceso atsekimas padės identifikuoti mechanizmą, kaip taikos laikotarpiu deimantų industrija (X) Siera Leonėje prisideda prie Edvard Azar teorijoje įvardinto užsitęsusio socialinio konflikto (Y). Tokiam tyrimui atlikti reikalingi keli etapai.

Visų pirma, tikrinant teoriją reikia imtis deducinių veiksmų. Tai reiškia, kad loginio priešastingumo pagalba reikia suformuluoti galimą mechanizmą, kur X prisideda prie Y kilimo. Praktikoje teoriją tikrinantis metodo tipas turi ir indukcinį elementą, pavyzdžiui, nagrinėjant atvejo empirinę medžiagą ieškoma loginės sekos, kuri siejė X ir Y sąveiką. Taigi, teoriją tikrinantis mechanizmas bus naudojamas pasitelkiant indukcinį ir deducinį elementus. Azaro aprašytos dinamikos apraiškų ieškoma Siera Leonės atvejuje, tuo pačiu tiriant empirinę medžiagą ir jos pagalba stengiantis sudėlioti loginę priešastingumo eigą nuo X iki Y.

Tuo tarpu teoriją kuriantis proceso atsekimo mechanizmas pradedamas struktūruota empirinės medžiagos analize, siekiant atrasti tikėtiną hipotetinį priežastinį mechanizmą, ar X yra susijęs su Y. Šis procesas reikalauja plataus masto empirinių duomenų paieškos. Teoriją kuriantis proceso atsekimas gali būti naudojamas dviem būdais: 1) kai žinome, kad koreliacija tarp X ir Y egzistuoja, bet nežinome, koks potencialus mechanizmas juos jungia, kadangi neturime teorijos, kuri tai nusakytų; 2) kai žinome baigtį Y, bet nesame tikri dėl priežasčių. Antruoju atveju yra einama atgaline tvarka, stengiantis identifikuoti galimą X ir tik tada tyrimas nukreipiamas į X-Y analizę. Šiame darbe naudojamas pirmasis būdas, kadangi yra žinomas nepriklausomas kintamasis X – deimantų industrija.

Teoriją kuriančiame proceso atsekime empirinė medžiaga yra naudojama kurti hipotetinei teorijai, darant prielaidą, kad tai, kas randama, atspindi pastebimą priežastinio mechanizmo poveikį. Todėl kitas žingsnis yra iš stebėtų reikšmių padaryti išvadas, kad būtent tos reikšmės yra veikiančio priežastinio mechanizmo atspindys. Tačiau įrodymai nekalba patys už save. Teorijos kūrimas dažnai turi deducinį elementą, t.y. mokslininkai ieško įkvėpimo jau egzistuojančiuose teoriniuose darbuose ir anksčiau tirtuose atvejuose.

Taigi, tiriamojoje šio darbo dalyje bus remiamasi dviem į teoriją orientuotais proceso atsekimo tipais: teoriją tikrinančiu ir teoriją kuriančiu. Jų kontekste bus naudojami tiek deduciniai, tiek indukciniai metodai, renkami ir analizuojami plataus masto empiriniai duomenys apie deimantų

industrijos veiklą, sąsajas su kitomis sritimis, padarinius po tam tikrų veiksmų, veikėjų įsitraukimą, įvairius šalies rodiklius, susijusius su deimantų išgavimu ir prekyba. Tuomet, atsižvelgiant į Azar'o išvalgas ir empiriką, bus konstruojamas priežastinis mechanizmas, kokiais konkrečiais, vienas iš kito plaukiančias žingsniais deimantų industrija prisideda prie užsitęsusio socialinio konflikto Siera Leonėje.

2.1. Kintamųjų operacionalizavimas

Kad metodologija būtų dar nuoseklesnė, reikia operacionalizuoti, kitaip tariant, aiškiai apibrėžti nepriklausomąjį kintamąjį (X) ir priklausomąjį (Y).

Nepriklausomu kintamuoju šiame darbe laikoma deimantų industrija Siera Leonėje. Šalyse pietinėje Afrikoje deimantų išgavimas paprastai valdomas didelių, mechanizuotų kompanijų, kurios stebi ir kontroliuoja atsargas. Tačiau Siera Leonėje deimantai aptinkami netoli upių sluosnių paviršiaus. Juos gali rasti kiekvienas turintis kastuvą ir sietą. Dėl šio prieinamumo, deimantais turtingas Kono rajonas tapo magnetu migruojantiems darbuotojams – dažniausiai jauniems, vienišiams, neišsilavinusiems, bedarbiams, siekiantiems pralobti. Pasaulio Banko duomenimis, tokios „rankinės“ (ang. *artisanal*) deimantų gavybos sektorius dabar yra antras pagal dydį (po žemės ūkio) darbdavys Siera Leonėje. Nors deimantų kasyba išlieka viena pagrindinių pramonės šakų, kurios metinė vertė siekia 250 milijonų JAV dolerių, tačiau dėl prasto valdymo ir plačiai paplitusios korupcijos, tik dalis šio turto grįžta į apylinkes, kuriose deimantai iškasami. Nereguliuojamas rankinės kasybos sektorius reiškia, kad daugelis kasėjų įsitraukia į išnaudotojiškus santykius su pirkėjais ir tarpininkais. Buvo teigiama, kad pagrindiniai veiksniai, galintys paversti deimantų sektorių tvaresniu, yra formalizacija ir geresnis vietinis valdymas.³¹

Po karo, deimantų industrijos valdymas tapo pagrindiniu taikos kūrimo akcentu, todėl atsirado trys pagrindiniai deimantų industrijos valdymo modeliai: 1) Deimantų Bendruomenės Plėtros Fondas (DBPF) (ang. *Diamond Area Community Development Fund*), kuris buvo sukurtas sumažinti nuoskaudas, skiriant dalį nuo valstybės surinktų mokesčių vietos bendruomenėms; 2) Kimberley

³¹ Roy Maconachie, „How The Wealth from Sierra Leone's diamonds fails to enrich local communities“

<<https://theconversation.com/how-the-wealth-from-sierra-leones-diamonds-fails-to-enrich-local-communities-96365>>

[Žiūrėta 2019 03 24]

Proceso Sertifikavimo Schema, sukurta nutraukti saitus tarp neapdirbtų deimantų ir konfliktų; 3) giliašachtė kimberlitų kasyba, kuri buvo pradėta siekiant paspartinti ekonominę vystymąsi.³²

Darbe naudojami Azar'o teorijai yra svarbios kelios veikėjų grupės: valstybė, bendruomeninės grupės ir jų lyderiai bei tarptautiniai veikėjai. Per visų šių veikėjų perspektyvą galima žvelgti ir į deimantų industriją. Taigi, darbe nepriklausomas kintamasis X susidės iš valstybės kontroliuojamos deimantų industrijos dalies, iš bendruomenių kylančių iniciatyvų ir programų bei tarptautinių įrankių deimantų valdymui. Plačiau šių skirtingų grupių deimantų valdymo ypatumai bus aptariami tiriamojoje dalyje.

Kalbant apie priklausomąjį kintamąjį Y, jo reikšmę diktuoja pasirinkta teorija. Edvardas Azaras įvardija keturias sąlygas, kurias generuoja užsitęsęs socialinis konfliktas: 1) Fizinio saugumo sąlygų pablogėjimas – užsitęsęs socialinis konfliktas institucionalizuoja nepakankamą išsivystymą, naikindamas fizinę ir socialinę infrastruktūrą. 2) Institucijų deformacija – tai įvyksta keliais būdais: de facto politinių institucijų paralyžius (vyriausybės tampa silpnos ir nustoja veiksmingai vykdyti savo reguliavimo, gavybos, paskirstymo ir priežiūros funkcijas) arba įvyksta degeneracija (tolesnis socialinio audinio fragmentavimas). 3) Psichologinis sąstingis (užsitęsęs socialinis konfliktas įtraukia bendruomenės narius į užburtą baimės ir priešiškumo ratą). 4) Padidėjusi priklausomybė (bendruomenės veikėjai užsitęsusio konflikto akivaizdoje vis labiau pasikliauna kitų parama ir pagalba, todėl į konfliktą sistemingai įtraukiama vis daugiau išorės subjektų).³³ Taigi, šiame darbe priklausomu kintamuoju bus laikoma visuomenės fizinė ir psichologinė būklė bei institucijų veikla. Daugiausia dėmesys bus kreipiamas į prieigą prie infrastruktūros, viešųjų paslaugų, išsilavinimo, ekonominę būklę. Institucijų kontekste bus žiūrima į jų efektyvumą, skaidrumą. Bus siekiama identifikuoti, kaip deimantų industrija prisideda prie minėtų sąlygų blogėjimo ar prielaidų šioms sąlygoms negerėti kūrimo. Šių aspektų vertinimas bus daromas pasitelkiant kasmetines deimantų industrijos ataskaitas. Institucijos būklė bus nusakoma pagal veikiančių veikėjų veiksmus ir jų įtaką institucijai. Pavyzdžiui, korumpuoti institucijos darbuotojai rodo ir tam tikrus institucijos trūkumus.

³² Kazumi Kawamoto, „Diamonds in war, diamonds for peace: Diamond sector management and kimberlite mining in Sierra Leone“, *High-value natural resources and post-conflict peacebuilding*, 2012, 121.

³³ Azar, 16-17.

3. Istorinis kontekstas

„In America, it's bling bling but out here it's bling bang“.³⁴ Tai žodžiai iš vaidybinio filmo „Kruvinasis deimantas“, puikiai iliustruojantys opią problemą, su kuria susidūrė Afrikos valstybės. Šie brangakmeniai daugeliui asocijuojasi su prabanga ir geru gyvenimu, tačiau kai kurioms Afrikos valstybėms tai reiškė pilietinį karą ir sunkiai suvaldomo smurto protrūkį.

Afrikos dekolonizacija ir europiečių dirbtinai nubrėžtos valstybių ribos sukūrė galios vakuumą ir nenatūralų pasiskirstymą tarp žmonių, o tai sudarė prielaidas sukilėlių judėjimams. Šios antivalstybinės jėgos, naudodamosis baime ir skurdu paskatino vargingus ūkininkus nelegaliai kasti neapdirbtus deimantus, kurie vėliau būdavo parduodami atgal sukilėliams. Pastarieji tokį grobikišką pelną panaudodavo toliau kurstyti anarchiją neišsivysčiusiose valstybėse.³⁵ Viena dažniausių karo priežasčių yra nelygybė. Agresija kyla ne iš pykčio, bet iš santykinio nepritekliaus.³⁶ Tai ir buvo viena svarbiausių konfliktų priežasčių. Dėl deimantais skatinamų konfliktų tarp 1990 -ųjų ir ankstyvųjų 2000 -ųjų žuvo apie 3 milijonai žmonių, daugybė buvo suluošinti ir buvo pradėtas kvestionuoti ištisų tautų egzistavimas.³⁷

3.1. Siera Leonės atvejis

Bene labiausiai nagrinėtas atvejis buvo Siera Leonės konfliktas. 1991-aisiais ši valstybė buvo laikoma prasčiausia vieta gyventi ir nuo tada situacija tik blogėjo. Jos diversifikuotoje populiacijoje vyrauja musulmonai, o ekonomika galėtų būti varoma deimantų industrijos, jei prekyba būtų įteisinta. Kai kuriais skaičiavimais, šalies deimantų eksporto vertė yra mažiau nei 1,5 milijono dolerių per metus,

³⁴ Shannon K. Murphy, „Clouded Diamonds: Without Binding Arbitration and More Sophisticated Dispute Resolution Mechanisms, the Kimberley Process Will Ultimately Fail in Ending Conflicts Fueled By Blood Diamonds“, *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*, 11(2), 2011, 207.

³⁵ Ten pat, 207-208.

³⁶ Hoeffler, 280.

³⁷ Ian Smillie, *Blood on the Stone: Greed, corruption and war in the global diamond trade*. Anthem press, 2010, 1.

o tai yra ryškus kontrastas 70 milijonų tikros prekybinės vertės.³⁸ Tai iškart uždegė raudoną šviesą, kad su deimantų prekyba yra vykdoma kažkas nelegalaus.

Karo pradžia Siera Leonėje gali būti datuojama nuo 1991 – ujų kovo, kai grupė sukilėlių, žinomų kaip Revoliucinis Vieningasis Frontas (RVF) (ang. *Revolutionary United Front*) įsiveržė iš Liberijos. Tačiau palankios sąlygos šių sukilėlių sėkmei formavosi ištiesus dešimtmečius.³⁹ Iki deimantų atradimo 1930-aisiais, ir keleri metai po to, ši britų kolonija buvo kanalas pildyti Didžiosios Britanijos išdui. Išlaidos krašto plėtrai buvo minimalios, o vidaus kontrolė pasireiškė per manipuliatyvią galią ir mokesčių dalinimosi susitarimą su vietiniais vadais. Su laiku mažinant didžiosios šalies dalies kontrolę, britų kolonijinė valdžia iki nepriklausomybės sukūrė nacionalinę infrastruktūrą, neinvestuodama didelių sumų. To rezultatas buvo silpna centrinė valdžia. Policija, teismai, kariuomenė ir valstybės tarnautojai buvo tik kolonijinio gyvenimo priedanga. Ji buvo ryškesnė Freetown‘o mieste ir vis silpnėjo sulig kiekviena mylia tolstant nuo sostinės. Iš esmės tai buvo „davėjų“ sistema: vadovai, Libano verslininkai ir keletas užsienio bendrovių, norinčių rinkti ar mokėti mokesčius centrui už suteiktą veiksmų laisvę periferijoje.⁴⁰ Pamažu, klostantis tokioms korupcinėms praktikoms ir santykiams, buvo prieita ir prie deimantų industrijos.

Nuo pat konflikto pradžios, RVF, sukilėliai, remiami Charles Taylor – Liberijos karo vado, vėliau tapusio šalies vadovu, kūrė savo smurtinę strategiją stengdamiesi perimti Siera Leonės deimantų kasyklų kontrolę. RVF greitai užsitarnavo brutaliųjų etiketę: kirto galvas bendruomenių lyderiams, prievartavo moteris ir vaikus, kad terorizuotų civilius gyventojus.⁴¹ Iš to išaugęs pilietinis karas tęsėsi iki 2002-ųjų, kai trečiasis Siera Leonės prezidentas Ahmad Tejan Kabbah paskelbė karą oficialiai baigtu. Tų metų gegužę buvo surengti rinkimai, gražinę Kabbah į valdžią balsavimu, kuris buvo bene atviriausias ir sąžiningiausias nuo nepriklausomybės paskelbimo prieš 41 metus. Naujuoju taikos susitarimu buvo įsteigtas Specialusis teismas, remiamas Jungtinių Tautų - hibridas teismų, įkurtų kovai su Ruandos ir Jugoslavijos karo nusikaltimais.⁴²

³⁸ Amanda Bryant Banat, „Solving the problem of conflict diamonds in Sierra Leone: proposed market theories and international legal requirements for certification of origin“, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 19(3), 2002, 940-941.

³⁹ Marilyn Silberfein, „The geopolitics of Conflict and diamonds in Sierra Leone“, *Geopolitics* 9 (1), 2004, 217.

⁴⁰ Smillie, 95-97.

⁴¹ Bruno Waterfield, „Blood diamonds and war crimes: the conflict in Sierra Leone“, *The Telegraph*, 2010.

<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/sierraleone/7936115/Blood-diamonds-and-war-crimes-the-conflict-in-Sierra-Leone.html> > [Žiūrėta 2018 06 13]

⁴² Smillie, 113.

Taip pat buvo įsteigta Tiesos ir Susitaikymo Komisija, kuri tyrė esmines konflikto priežastis ir teikė rekomendacijas, kaip išvengti grįžimo prie tiesioginio konflikto. Šios Komisijos ir Specialiojo Siera Leonės teismo teisminiai procesai prieš įtariamus karo nusikaltėlius buvo vienas pirmųjų žingsnių palengvinti nukentėjusiųjų ir nusikaltėlių susitaikymą. 2005-aisiais Siera Leonės vyriausybė kaip reakciją į galutinę Tiesos ir Susitaikymo Komisijos ataskaitą išleido „Baltąją knygą“. Joje buvo pritariama tik kai kurioms Komisijos rekomendacijoms ir todėl buvo aršiai kritikuojama pilietinės visuomenės grupių narių, kad elgiasi neaiškiai ir nesilaiko ataskaitos patarimų. Nors patobulinimai ir buvo padaryti, dauguma piliečių vis dar susiduria su kasdiene kova dėl išlikimo. Pagal Žmogaus socialinės raidos indeksą (*ang. Human development index*), Siera Leonė yra 180-a iš 187-ių, o vidutinė gyvenimo trukmė tėra 48 metai. Net valstybėse, kurios yra rikiuojamos už Siera Leonės, tokiose kaip Kongo Demokratinė Respublika ir Burkina Faso, gyvenimo trukmė yra ilgesnė. Bendrosios nacionalinės pajamos vienam gyventojui yra 737 JAV doleriai, bet yra didelė pajamų nelygybė ir dauguma žmonių gyvena giliame skurde. Turėdama didžiulius deimantų, aukso, geležies rūdos išteklius ir visus reikalingus veiksnius vystyti produktyvų žemės ūkį, Siera Leonė buvo viena iš perspektyviausių valstybių, kai 1961 m. įgijo nepriklausomybę nuo Didžiosios Britanijos. Tačiau prastai diversifikuota ekonomika, neišvystyta infrastruktūra, silpna švietimo sistema, rinkų stoka ir prastas valstybės valdymas resursų srityje piliečių nenaudai reiškia, kad šalies potencialas nėra išnaudotas.⁴³ Dėl didelės socialinės nelygybės, skurdo ir nelygių galimybių prieigai prie infrastruktūros, resursų, visuomenėje tarp skirtingų bendruomenių ir grupių kyla įtampos ir trintys, kurios esant palankioms aplinkybėms ir reikšmingai negerėjant situacijai gali išaugti į dar vieną konfliktą.

4. Deimantų prekybos valdymo instrumentai

Tokios priemonės kaip JT Saugumo Tarybos rezoliucijos rodo, kad deimantai buvo vienas iš svarbiausių faktorių, padėjusių gyvuoti konfliktams ir tai buvo ne vien tų šalių problema, tačiau ir visos tarptautinės bendruomenės. Negatyvūs straipsniai spaudoje, didėjantis visuomenės žinojimas apie kruvinųjų deimantų egzistavimą ir spaudimas iš NVO motyvavo Pietų Afrikos valdžią sukviesti visas suinteresuotas vyriausybes, deimantų industrijos atstovus ir NVO susitikti ir aptarti būdus, kaip spręsti deimantų problemą. Šios pastangos pagarsėjo kaip Kimberley procesas. 2000-aisiais po pasaulinio

⁴³ Sabrina Breher, „Sierra Leone after the Civil War“, 2012. < <https://www.fairoserver.com/region/africa/sierra-leone-after-civil-war/> > [Žiūrėta 2019 01 19]

pripažinimo 191 Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos narė vienbalsiai parėmė proceso pradžią.⁴⁴ Kimberley proceso derybos ir įgyvendinimas buvo stebėtinai greiti ir plačiai priimti nepaisant sudėtingo dizaino ir santykinio griežtumo.⁴⁵ Šis procesas buvo paremtas reguliaciniais nacionalinių vyriausybių vidaus veiksmais bei Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos ir Tarptautinio baudžiamojo teismo veikimu tarptautiniu mastu.⁴⁶

Apie Kimberley procesą galima rasti daug mokslininkų darbų, tiek aprašančių šią schemą ir jos veikimą, tiek analizuojančių jos suteiktą naudą, tiek kritikuojančių ją kaip neveiksmingą. Bet visų pirma, reikia išsiaiškinti, kas tai per procesas. Šio proceso esmė, kaip jau minėta, yra privalomas neapdirbtų deimantų sertifikavimas, kurio pagalba būtų galima atsekti, iš kur šie deimantai atkeliavo ir užtikrinti, kad jie nėra „krūvinieji“. Valstybei norint gauti sertifikatą, turi būti įgyvendinti tam tikri kriterijai:

- Turi būti priskirta vyriausybė institucija, atsakinga už KPSS įgyvendinimą ir pateikti visi reikalingi kontaktai;
- Turi būti išleisti teisės aktai, įtraukiantys atitinkamus įstatymus, reguliavimus, taisykles, procedūras ir praktikas, susijusius su neapdorotų deimantų prekyba bei priimtas KPSS įgyvendinimas;
- Turi būti pateiktas nacionalinio kilmės sertifikato pavyzdys, atitinkantis KPSS nuostatas;
- Turi būti nustatyta KPSS įgyvendinimo data;⁴⁷

Pačiame sertifikate turi būti identifikuojama: unikalus sekimo numeris, išdavimo ir galiojimo datos, išdavusi institucija, eksportuotojo arba importuotojo tapatybė, karato svoris, vertė JAV doleriais ir gabenamo krovinio aprašymas. KPSS apriboja deimantų prekybą tik iki sertifikuotų deimantų ir draudžia prekybą tarp Kimberley procesui priklausančių šalių ir tų, kurios šioje schemoje nedalyvauja.

48

Popieriuje KPSS atrodo labai sėkminga⁴⁹, tačiau ir kritikos sulaukia labai daug. Nigel Davidson savo knygą apie Kimberley procesą net pavadino „Liūtu, kuris neriaumojo“ (*ang. The Lion that didn't roar*)⁵⁰, o Julie L. Fishman įvardino KPSS kaip sarginį šunį, neturintį dantų. Be to, autorė įvardina

⁴⁴ Fishman, 224.

⁴⁵ Virginia Haufler, „The Kimberley Process Certification Scheme: An Innovation in Global Governance and Conflict Prevention“, *Journal of Business Ethics*, 2010, 403.

⁴⁶ Nigel Davidson, *The Lion that didn't Roar*, ANU press, 2016, 7.

⁴⁷ Andrew J. Grant ir Ian Taylor, „Global governance and conflict diamonds: The Kimberley Process and the quest for clean gems.“ *The Round Table* 93(375), 2007, 394.

⁴⁸ Fishman, 226.

⁴⁹ Grant, 394.

⁵⁰ Ten pat.

problemas ir iššūkius, su kuriais susiduria Kimberley procesas. Ji kalba apie būtiną geresnę deimantus teikiančių šalių vyriausybių kontrolę deimantų kasyklose, bėdas su pačiais sertifikatais (dauguma Afrikos valstybių nuolat teikė netikrus sertifikatus). Kaip pagrindinę problemą ji įvardina tai, kad yra tikimasi, jog trečiojo pasaulio tautos elgsis kaip modernios valstybės⁵¹

Apibendrinant, nors Kimberley Procesas ir buvo milžiniškas žingsnis geresnio deimantų reguliavimo link, tačiau jis turi rimtų trūkumų, kurie atsiremia ir į istorinį Afrikos valstybių kontekstą. Šios šalys turi savitą specifiką, kultūrą, tradicijas, todėl kitaip reaguoja ir į tarptautinės bendruomenės inicijuotus instrumentus kovoti su jų problemomis.

⁵¹ Fishman, 236-241.

5. Tyrimas

5.1. Siera Leonės užsitęsusio socialinio konflikto apraiškos

2002 metais pasibaigus pilietiniam karui Siera Leonėje prasidėjo ilgas ir sunkus kelias taikos link. Karas paliko daug randų šioje ir taip daug problemų turinčioje šalyje ir tai sukūrė palankią aplinką vystytis užsitęsusiam socialiniam konfliktui. Šiame skyriuje bus kalbama apie deimantų industrijos būklę 2002-2005 metais. Toks laikotarpis pasirinktas atsižvelgiant į darbo apimtį ribotumą ir siekiant kuo gilesnės ir išsamesnės analizės. Bus aprašomi deimantų industrijoje veikiančios veikėjai bei jų veiksmai ir per kertinius įvykius siekiama išryškinti veikiančią mechanizmą, kuris kursto užsitęsusį socialinį konfliktą šalyje. Pažymėtina, kad vienas iš proceso atsekimo metodo trūkumų yra tai, jog redukuoti procesus iki veikėjų ir jų veiksmų galima labai giliai, t.y. susiaurinti viską net iki psichologinių procesų žmonių galvose, todėl būtina apsibrėžti tam tikras ribas, kokie įvykiai yra kertiniai ir pakankami paaiškinti proceso eigai bei logikai.

Proceso pradžia yra 2002 metai – karo pabaiga. Pradedant analizuoti įvykius, reikia suvokti, kokį „bagažą“ Siera Leonė jau turėjo su savimi pasibaigus karui. Visų pirma, vertėtų paminėti itin giliai įsišaknijusią korupciją. Dar prieš karą deimantai buvo svarbi valstybės pareigūnų korupcijos dalis, daranti didelę žalą aplinkai, sukelti smurtą ir nusikaltimus kasybos vietovėse bei kuriant gobšų parazitinių elitą, kur deimantų pramonė tarnavo tik šios siauros klasės poreikiams ir jų užsienio verslo partneriams.⁵² Pilietinis karas taip pat negalėjo nepalikti pėdsakų šioje srityje ir tikrai neskatino žmonių elgtis sąžiningai ir skaidriai. Kaip bus kalbama vėliau šiame skyriuje, korupcija sukūrė prielaidas vyriausybės neveiknumui šalyje, kuris trukdė šalį greičiau pastatyti ant kojų. Toliau bus renkami ir aprašomi empiriniai duomenys nuo 2002 iki 2006 metų ir identifikuojamas priežastinis mechanizmas, kaip deimantų industrija prisideda prie užsitęsusio socialinio konflikto šalyje.

Pažymėtina, kad šiame darbe dėmesys kreipiamas į tuo metu vis dar egzistavusias neigiamas praktikas deimantų industrijoje. Ilgainiui, padedant įvairiems instrumentams ir iniciatyvoms, šalis sugebėjo sumažinti kontrabandos kiekį ir padidino gaunamą pelną, tačiau ydingas įvairių veikėjų industrijoje elgesys lėmė, kad šaliai pavyko realizuoti tik dalį gautinos naudos, o netinkamas pareigūnų elgesys ir reguliavimas prisidėjo prie užsitęsusio socialinio konflikto.

⁵² Lansana Gberie, „War and peace in Sierra Leone: Diamonds, corruption and the Lebanese connection.“, 2002, 6.

2002 metai buvo ilgo ir baisaus karo pabaiga Siera Leonėje. 2001-ųjų pabaigoje vyko nusiginklavimas, ruošiantis kitų metų gegužę numatytiems rinkimams. Iki gruodžio mėnesio Jungtinių Tautų Misija Siera Leonėje (UNAMSIL) nuginklavo maždaug 36 000 iš 40 000 kovotojų.⁵³ 2003 metų duomenimis, Freedom House Siera Leonę 2002-aisiais metais vertino kaip iš dalies laisvą valstybę. Buvo konsoliduotas taikos procesas suorganizavus laisvus ir sąžiningus prezidento ir parlamento rinkimus. Buvęs Jungtinių Tautų diplomatas Ahmad Tejan Kabbah buvo perrinktas prezidentu su 70 procentų balsų prieš 22 procentus balsų už Ernest Koroma. Kabbah Siera Leonės žmonių partija dominavo parlamento rinkimuose, laimėdama 83 iš galimų 112 vietų. Nors karas buvo jau baigtas, tačiau naujasis prezidentas turėjo susidurti su daugybe problemų, kurios ir prisidėjo prie karo kilimo. Jis turėjo kovoti su išsisknijusia korupcija, nebaudžiamumo kultūra, skurdu ir nesąžiningu pelno už šalies deimantus paskirstymu. Nors Siera Leonė turėjo didelius deimantų resursus, tačiau jų kontrabanda ir karas pavertė šalį viena skurdžiausių pasaulyje. 2002-aisiais šalis buvo atleista nuo 950 milijonų dolerių skolos ir gavo 12 milijonų paramą iš Tarptautinio Valiutos Fondo.⁵⁴

Visgi, nors prezidentas ir buvo perrinktas, o jo partija parlamente turėjo daugumą, tarp rinkėjų vis augo pasipiktinimas pagerėjimo ekonomikoje trūkumu ir daugybe kitų su pertvarkomis susijusių klausimų.⁵⁵

Po karo praėjus vieneriems metams nacionaliniai kontrolės mechanizmai vis dar buvo neįtikėtinai silpni ir net vyriausybės pareigūnai pripažino, kad deimantų kontrabandos problema vis dar yra labai didelė, gal net didesnė už legalią prekybą (eksportą) ir piliečiams resursų grobstymo problemos vis dar buvo besitęsiantis košmaras.

2003-iaisiais prezidentas Tejan Kabbah išsakė problemas, susijusias su deimantų industrija:

- Nelegali kasyba
- Kontrabanda
- Žala aplinkai
- Prastos darbo sąlygos, įskaitant ir vaikų darbą
- Oficialių pareigūnų naudojimas tarnybine padėtimi ir galia

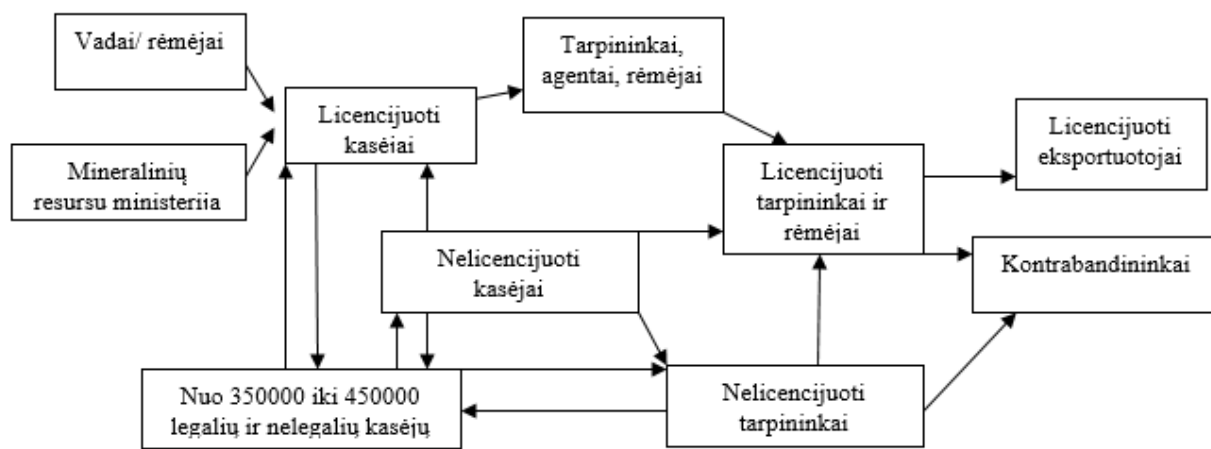
⁵³ Freedom House, „Sierra Leone. Freedom in the world 2002“, 2002 <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/sierra-leone>> [Žiūrėta 2019 03 09]

⁵⁴ Freedom House, „Sierra Leone. Freedom in the world 2003“, 2003. < <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2003/sierra-leone>>

⁵⁵ J. Andrew Grant, "Diamonds, foreign aid and the uncertain prospects for post-conflict reconstruction in Sierra Leone." *The Round Table*, 94 (381), 2005, 6.

Jis pabrėžė, kad korupcinės praktikos žlugdo ekonomiką ir gali sukelti pavojų saugumui bei Siera Leonės įvaizdžiui. Taip pat, anot jo, yra užsienio nusikalstamų veiksmų pavojus, bandant perimti deimantų transakcijas šalyje pinigų plovimo tikslais ir vidutinis gyventojas iš to gauna labai mažai naudos.⁵⁶ Korupcijos faktorius šiame darbe yra labai svarbus. Jis persidengia per praktiškai visus deimantų industrijoje veikiančius veikėjus ir jų veiksmus, kurie pasireiškia labai įvairiomis formomis.

Chaim Even-Zohar pateikia „rankinės“ (ang. *artisanal*) kasybos sektoriuje, kuriame dirbama naudojant ne daugiau nei paprastą rankinę įrangą, veikiančių veikėjų schemą:

2 pav. Rankinės kasybos sektoriuje veikiančios veikėjų. ⁵⁷

Kasyba vykdoma per *de facto* partnerystes, kuriose tarpininkai (ang. *dealers*) ir rėmėjai (ang. *supporters*) pernuomoja koncesijos zonas iš kasybos licencijų turėtojų, finansuoja veiklos išlaidas ir suteikia reikiamus išteklius. ⁵⁸

Neabejotinai, vieni svarbiausių veikėjų Siera Leonės deimantų industrijoje yra kasėjai. Nepaisant žemės ūkio, šalies deimantų laukai suteikia daugiau nekvalifikuoto darbo vietų nei bet kuri kita šaka. Didžioji dauguma kasėjų dirba rankinės kasybos sektoriuje. Dažnai šie kasėjai yra neregistruojami ir kolektyviai nereguliuojami.

2003 m. rugsėjį buvo išduota 800 galiojančių kasimo licencijų. Kasimo zonoje negali būti legaliai įdarbinama daugiau nei 50 kasėjų, nors Kasyklų Monitoringo pareigūnai (ang. *Mines Monitoring*

⁵⁶ Lansana Gberie, „Diamond Industry Annual Review: Sierra Leone 2004.“ 2004, 1.

⁵⁷ Chaim Even-Zohar, „Sierra Leone diamond sector financial policy constraints.“ Washington, DC: Management Systems, International, 2003.

⁵⁸ Ten pat, 6.

Officers) siekia skaičių sumažinti iki 30, kad būtų lengviau prižiūrėti licencijuotas kasimo zonas. Tačiau dėl to, kad vyriausybė mažai prižiūri, licencijų turėtojai įdarbina 50 ar net daugiau kasėjų. Taip atsiranda neteisėtų kasėjų problema.

Rankinė kasyba dažniausiai yra grąžos neduodanti rizika, kurią vienas stebėtojas apibūdino kaip „skolos baudžiavą, pasauliniu lygiu valdomą Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Komiteto, klasifikuojamą kaip šiuolaikinės formos vergovę“. Tokiems kasėjams nėra mokamas atlyginimas. Jie veikia tam tikroje „duoklės“ (ang. *tributor*) sistemoje, kur yra pasamdomi licencijos turėtojo („rėmėjo“), gauna maisto ir paprasčiausius padargus kasybai. Tuomet jie turi parduoti savo radinius rėmėjui, kuris dažniausiai moka žemesnę nei rinkos kainą už deimantus, užsitikrindamas, kad jam atsipirks investicija. Kasėjai visada jaučiasi apgaudinėjami, bet yra užstrigę toje sistemoje, nes neturi kapitalo patys nusipirkti licencijų ir finansuoti savo kasinėjimus. To rezultatas – vagystės tarp kasėjų ir tai skatina kontrabandos režimą.⁵⁹ Šioje situacijoje puikiai matomas korupcijos ir valdžios neįgalumo metamas šešėlis, kai dėl reguliavimo trūkumo ir licencijas turinčių asmenų nesąžiningo elgesio daugybė kasėjų kenčia skurdą ir niekaip negali ištrūkti iš užburto rato.

Kita svarbi veikėjų grupė yra tarpininkai. Jie teikia kapitalą rankinės kasybos įmonėms ir yra rėmėjai, kurie dažnai į bankrotą atveda trumpalaikių licencijų turėtojus keista neo-feodalinė hierarchija, kuri kasėjus nubloškia į apačią. Kai kurie tarpininkai patys turi rėmėjus, dažniausiai iš kitų Vakarų Afrikos valstybių. Taip pat kai kurie tarpininkai veikia kaip eksporto agentai. Visiems jiems yra vyriausybės keliami veiklos tikslai, kurie kartas nuo karto yra peržiūrimi. Kiekvienas tarpininkas gali įdarbinti ne daugiau kaip penkis pirkimo agentus kurie privalo būti Siera Leoniečiai. Tarpininkai privalo gauti patvirtinimus ir sertifikatus savo pirkimo agentams.⁶⁰ Maža to, tarpininkai naudojami savo finansiniais svertais, kad sustiprintų savo dominavimą vidaus rinkoje ir maksimizuotų pelną kasėjų sąskaita. Vyraujantys susitarimai tarp tarpininkų dėl fiksuotų kainų nustatymo prieštarauja normaliam komerciniam elgesiui ir turėtų būti laikomi prieštaraujančiu konkurencijai reiškiniu daugelyje laisvos rinkos šalių.⁶¹

Dar viena svarbi deimantų industrijos veikėjų grupė yra eksportuotojai. Anksčiau eksporto licencijos kaina Siera Leonės piliečiams kainavo 5000 dolerių per metus, o užsieniečiams 30 000 dolerių. Buvo norima neprivilegiuotiems piliečiams, ypač tiems, kurie turi ribotą prieigą prie kapitalo, suteikti privalumą prieš ne-piliečius. Visgi, buvo įrodymų, kad sistema buvo išnaudojama. Kai kurie piliečiai,

⁵⁹ Gberie, „Diamond Industry Annual Review: Sierra Leone 2004.“, 3.

⁶⁰ Ten pat, 5.

⁶¹ Even-Zohar, 7.

turintys eksporto licencijas buvo įtariami veikiantys kaip vietoje gyvenančių ne-piliečių įgaliotiniai. Vėliau buvo pereita prie vienodo mokesčio – 30 000 dolerių.

Vyriausybės Aukso ir Deimantų Biuras (ang. *Government Gold and Diamonds Office (GGDO)*) vertina ir nustato 3% mokestį visiems deimantams, kurie turi būti eksportuojami. Po to deimantai yra sertifikuojami ir įdedami į Kimberley proceso patvirtintą nesugadinamą pakuotę, skirtą eksportuoti. Tuomet deimantų vertę privalo įvertinti nepriklausomas vertintojas iš „*Diamond Counsellor International*“ prieš juos eksportuojant iš šalies. Nepaisant dvigubo patikrinimo, yra kaltinimų GGDO nuvertinant deimantus ir kritikai greitai dūrė pirštu į du atvejus: 2003 duomenimis, 94 karatų deimantas buvo GGDO dokumentuotas kaip atskiri maišyti akmenys ir dar su labai maža karato verte. Taip pat buvo pavyzdys, kai didelės vertės brangakmeniai buvo registruoti kaip pigūs industriniai. Viskas baigėsi buvusio nepriklausomo vertintojo pakeitimu. Nuo tada vidutinė eksporto kaina pakilo penktadaliu.⁶²

Be šių veikėjų, dar vienas, ir bene svarbiausias veikėjas yra vyriausybė ir valstybės pareigūnai. Siera Leonės deimantų industrija veikia po Mineralinių Resursų ministerijos valdžia. Kasyklų pareigūnų korupcija, kaip jau minėta, yra viena didžiausių problemų. Yra didelis kompetetingų Kasyklų Monitoringo Pareigūnų (ang. *Mines Monitoring Officers (MMO)*) ir Kasyklų Prižiūrėtojų (ang. *Mines Wardens*) trūkumas. Monitoringo pareigūnai nėra valstybės tarnautojai ir neturi socialinių garantijų. Jiems mokama panašiai 50 dolerių per mėnesį ir už tiek jie atlieka monitoringą, vertina kasėjų, tarpininkų ir eksportuotojų darbą. Jie gali tikrinti įrašus ir dokumentaciją, susijusią su deimantų įsigijimu ir eksportu. Dažnai jie labai neįgudę, prastai apmokami ir paralyžiuoti tinkamos logistikos trūkumo, todėl dažnai praranda darbo vietas. Labai svarbus Kenema kasyklų biuras, valdantis visą apygardą, turi 6 motociklus ir 2 mobiliuosius telefonus ir tai 2003 metais buvo didelis žingsnis į priekį nuo 2002, kai nebuvo nė vienos iš šių priemonių.

Iš viso yra apie 200 Monitoringo Pareigūnų šalyje, bet šis skaičius ėmė augti, nes tam tikri politikai ėmė skatinti savo draugus ir šalininkus tapti Monitoringo Pareigūnais. Vyriausybė ėmėsi iniciatyvos, garantuojančios šiems pareigūnams 4% iš nelegalių kasėjų, tarpininkų ar kontrabandininkų konfiskuotų deimantų vertės, tačiau tai turėjo labai ribotą poveikį. Yra ataskaitų, kad atlygis dažnai būdavo nemokamas arba pervedamas kur nors kitur ministerijoje. Tokiomis sąlygomis, pareigūnai gali galvoti, kad sudaryti sandorius su nelegaliais tarpininkais ir kontrabandininkais yra geresnis sprendimas.⁶³

⁶² Gberie, „Diamond Industry Annual Review: Sierra Leone 2004.“, 6.

⁶³ Ten pat, 8.

Tuo tarpu Kasyklų Prižiūrėtojai yra valstybės tarnautojai. Jie prižiūri kasybą ir deimantų prekybą bei užtikrina, kad vyriausybei yra mokami mokesčiai. Priešingai nei Monitoringo Pareigūnai, jie yra apmokomi ir yra atsakingi už licencijuotų kasimo plotų demarkavimą ir rekomendacija išduodant licencijas. Taip pat, jie turi galią areštuoti. Yra žinoma, kad kai kurie prastai apmokami prižiūrėtojai nutraukdavo sutartis su nelegaliais kasėjais ir tarpininkais ir uždėdavo papildomus mokesčius, norint įgyti licencijas.

Dar yra vadinamieji Aukščiausieji Vadovai (ang. *Paramount Chiefs*). Kai kurie, ypač Kono apygardoje protegavo kvestionuotinus industrijos veikėjus ir ėmėsi aktyvaus vaidmens sistemiskame savo bendruomenių plėšime. Vietoje to, kad dirbtų su teisėtomis grupėmis užkirsti kelią aplinkos žalai, kurią sukėlė kasėjai, kai kurie Vadovai prisijungė prie kovos įsigydami kasimo plotus sau⁶⁴.

Taip pat sklando gandai, kad Kasyklų Prižiūrėtojų, Monitoringo Pareigūnų ir muitinių darbuotojų papirkinėjimas nėra retas reiškinys. Menkas atlyginimas tų, kurie yra atsakingi už taisyklių ir reguliavimų deimantų industrijai kūrimą, prisideda prie „arbatpinigių“ prašymo arba neteisėtų kyšių ėmimo. Dar viena sunkinanti aplinkybė yra tai, kad Siera Leonės bankų sistema ir visas deimantų verslas yra grįstas grynaisiais pinigais. Tokiu būdu atsiranda paralelinės rinkos problema. Eksporto mokesčiai, siekiantys 3% yra maži, sugeneruojantys mažai pajamų vyriausybei.⁶⁵

2004-aisiais prezidentas Kabbah pripažino, kad dauguma problemų vis dar nėra išspręstos. Nors oficialūs kasmetiniai eksporto skaičiai padidėjo nuo 76 mln iki 126 mln, tačiau beveik niekas, įskaitant ir vyriausybę to nepriskyrė prie sėkmingų vidinių priemonių. Visgi prezidentas džiaugėsi, kad pavyko pritraukti didesnes kasybos kompanijas investuoti šalyje, pavyzdžiui, Koidu Holdings (KH).

Tačiau ne visi manė taip pat kaip prezidentas. Nevyriausybines ir Pilietines Visuomenės organizacijas, kurias prezidentas kritikavo esant neatsakingomis ir ignoruojančiomis, apkaltino KH įsitraukus į anksčiau prezidento minėtas problemas: žalą gamtai, skaidrumo trūkumą, prastas darbo sąlygas, ir prastą ryšį su bendruomenėmis. Taip pat NVO apkaltino vyriausybę per artimais ryšiais su KH, kurie vedė prie slaptų susitarimų ir taip prisidėjo prie įtariamų nusižengimų. Tikėtina, kad nusižengimai kilo iš nesusipratimo, dialogo trūkumo tarp monitoringo grupių, kompanijos ir vyriausybės.

Dauguma tų metų deimantų industrijos problemų buvo mažiau susijusios su korupcija ir prastu vadovavimu nei su valdymo ir procedūrų iššūkiais. Valstybės pajėgumas vis dar labai mažas ir yra lėtos biurokratijos problema. Vyriausybės priežiūros galimybės vis dar labai ribotos.⁶⁶

⁶⁴ Ten pat, 8.

⁶⁵ Ten pat, 8.

⁶⁶ Lansana Gberie, „Diamond Industry Annual Review: Sierra Leone 2005.“ 2005,1-2.

Niekur 2004 metais nedingo ir kontrabanda. Neoficialiai vyriausybė vertina kontrabandos lygį 50% ir viena studija teigė, kad lygis net didesnis. Deimantai ne tik kad yra kontrabanda išvežami, bet ir įvežami iš Liberijos. Apskritai sąrašinių deimantų prekyba Siera Leonėje yra labai kompleksiška, tai liudija vien tik veikėjų gausa, pakopomis ir vyriausybės procesais, kurie įtraukia tradicines institucijas, vietinę valdžią ir centrinę. Iš pirmo žvilgsnio, rankinės kasybos sektorius atrodo priklausantis formaliai legitimiai Siera Leonės ekonomikai. Licencijų turėtojai formaliai aplikuoja per vyriausybės apibrėžtą sistemą, kurioje figūruoja tradicinės institucijos, vietinė valdžia ir valstybė. Kasybos plotų dydis ir kasėjų skaičius yra nustatomi vyriausybės ir paviršutiniškai atrodo, kad licencijų turėtojai parduoda deimantus atviroje ir konkurencingoje rinkoje. O tiesa tokia, kad didelės dalys industrijos yra neformalios ir praktiniais sumetimais monopolizuotos santykinai mažų grupių, kurios diktavo neapdirbtų deimantų kainas, gaudavo didžiausią ekonominę naudą ir išnaudodavo tuos, kurie gamybos grandinėje yra žemiau. To priežastis galima atsekti kasėjų išsilavinimo trūkume ir prastame rinkos išmanyme, ribotoje prieigoje prie kapitalo, korupcijoje ir neefektyvioje reformų politikoje.⁶⁷

5.2. Atlygio sistemos rankinės kasybos sektoriuje

Siera Leonės deimantų ekonomika yra kaip kazino ekonomika daugumai žmonių, kurie ten dirba. Ypač kasėjams ir licencijų turėtojams. Dauguma lošia iš didelių deimantų radimo. Abu referuoja į pinigus, kuriuos uždirba kaip laimėjimą, nei kad atlyginimą, o kasėjai mieliau renkasi sistemą su atlygio nemokėjimu, bet galimybe pasidalinti iškastų deimantų vertę.

Kasėjai yra nekvalifikuoti, neturi įrankių. Kasėjai paprastai dirba 6 dienas per savaitę nuo 8 iki 17 val. su pusvalandžio pertrauka. Yra keli būdai, kaip apmokami kasėjai, ir tai nusprendžia licencijos turėtojas:

Kazino sistema: Licencijų turėtojai paprastai renkasi šią sistemą ir moka po 35-59 centus per dieną ir duoda po 2 puodelius ryžių pietums. Taip pat kasėjai duotame plote kolektyviai dalinasi 30% bet kurio iškasto deimanto vertės. Jei dirba 50 kasėjų, kiekvienas gauna 1/50 nuo 30% arba dalijimasis nusprendžiamas grupės lyderio. Kasėjai kliaunasi didele grąža ir sąžiningu licencijos turėtoju.

- Atlygis už laimėjimą: kasėjai derasi dėl kainos už rastą deimantą, nors tai reikalauja išmanymo apie vertes, kurio dažnai labai trūksta kasėjams.
- Kasdienis atlyginimas: licencijų turėtojai, įdarbinantys kasėjus tokiu susitarimu, dažniausiai moka kasdienį maždaug 2 dolerių per dieną atlygį ir ryžius. Už 25 dienų darbo mėnesį kasėjau

⁶⁷ Ten pat, 4.

gauna apie 50 dolerių. Kasėjai nesidalina deimantų verte, labiau tikėtina, kad vogt deimantus, nes nelabai suvokia, kur jie atsidūrė.

- Krūvos sistema: yra variacijos, bet bendrai visa deimantų žemė yra paskirstoma į 3 „krūvas“, kurios priklauso 1-3 grupėms: kasėjams, licencijų turėtojams ir rėmėjams. Bet kurie rasti deimantai priklauso tam, kurio krūvoje jie buvo rasti.

Nors variacijų yra ir kartais kartu veikia kelios sistemos, net toje pačioje vietovėje, istoriškai dauguma kasėjų renkasi kazino sistemą – lažinimasi dėl laimėjimo. Būti kasėjų nėra visai lošimas. Prižiūrėti kasėjus yra sunku ir dauguma neabejotinai vagia deimantus bei parduoda juos nepriklausomai, jei tik įstengia. Maža to, neegzistuoja rašytiniai kontraktai, įstatymai, draudžiantys vaikų darbą, sveikatos ir saugumo reguliavimai. Taip pat kasėjai neturi teisės derėtis dėl atlyginimo ar darbo sąlygų.

Nors gyvenimas kasėjams yra sunkus ir rizikingas, juos pritraukti nėra sunku dėl ekonominių alternatyvų nebuvimo ir todėl, kad deimantai Sierra Leonėje, kaip ir bet kur kitur, yra galimybė praturtėti.⁶⁸

Šių skirtingų sistemų egzistavimas aiškiai parodo nišas, kurios yra savoms reikmėms išnaudojama sistema. Normaliomis aplinkybėmis, atlygio sistema turėtų būti vienoda, sąžininga ir skaidri. Šioje situacijoje galima išvelgti visą puokštę problemų: valstybės/vyriausybės pasyvumą, tarpinių veikėjų (tarp vyriausybės ir kasėjų) išnaudotojišką elgesį dėl priežiūros nebuvimo, kasėjų nelegalų elgesį dėl nuolatinio nepritekliaus, kuris kyla dėl prastos priežiūros ir tarpinių veikėjų veiksmų.

5.3. Verslo įtaka

Nauji investuotojai 2004 išstūmė „DiamondWorks“ - kontraversišką kasimo kompaniją, kuri kadais į Sierra Leonę atgabeno profesionalius samdinius. Tačiau kontraversija tęsėsi ir toliau. 2003 prasidėjo Kimberlitų kasyba Koidu Holdings (KH) pavadinimu. Tai buvo jungtinė įmonė tarp „Branch Energy“ ir „Magma Diamond Resources Ltd“. „Branch Energy“ buvo dukterinė „DiamondWorks“ įmonė, o „Magma Diamond Resources Ltd“ privačios „Beny Steinmetz Group“. Per 2004 susijusi kompanija „BSG Resources Ltd“ įsigijo 25% „Koidu Holdings“ ir „DiamondWorks“ oficialiai pakeitė pavadinimą į „Energem Resources Inc.“, kuriai vėliau priklausė 40% KH.

Koidu Holdings turi dvi kimberlitų kasyklas ir tris tyrimams skirtas valdas, o 2004 birželį atvirame konkurse įsigijo ir ketvirtąją – Togo Field. Iki 2004 metų rugpjūčio pabaigos KH eksportavo deimantų už 9 milijonus dolerių ir tai viršijo visus lūkesčius. Tuomet buvo sudaryta sutartis su

⁶⁸ Ten pat, 4-5.

vyriausybė, kuri atrodė abipusiai naudinga. Apie 40% KH pelno, korporacinių mokesčių pavidalu, kasmetinės žemės nuomos mokesčio (25 doleriai už akrą) pavidalu, 5% mokesčio už leidimus prekiauti pavidalu ir 4% mokesčių už tauriųjų metalų pardavimą pavidalu – nueina valstybei.

1948 metais Kono apygardoje buvo atrastos kimberlitų atsargos, bet todėl, kad dar buvo labai gausios sąrašinių deimantų atsargos, Siera Leone Selection Trust (SLST), kuri turėjo teises toje vietovėje, nesivargino išgauti kimberlitų. Visgi, SLST pažymėjo tikslas kimberlitų vamzdžių vietas, tai buvo maždaug tas laikas, kai buvo įkurta Koidu Taryba, turėjusi toje vietoje jurisdikciją. Vamzdžių vietas buvo pažymėtos kaip „saugi zona“, o tai reiškė, kad ten negalėjo būti statomi gyvenamieji namai, tačiau iki atvykstant KH, vis dėlto buvo pastatyti keli namai. Tuomet Environmental Impact Assessment (EIA), įgaliota kompanijos KH, pareiškė, kad 248 namų ūkiai, kuriuose gyveno 4537 žmonės buvo pastatyti žemėse, į kurias teisę turėjo Koidu Holdings. Techniškai tai buvo nelegalūs namai, bet niekas nesiteikė to pasakyti gyventojams. Be to, namai ten stovėjo pakankamai ilgai, kad taptų teisėti. Tuomet KH, žinodama savo legalų statusą ir teisę į tas valdas, nesirūpino perkėlimu. Dar blogiau, tuomet, kai kompanija buvo pasiruošusi pradėti savo darbus, vietiniai gyventojai, neabejotinai jausdami, jog gali gauti kompensacijas, pasistatė tuzinus naujų nelegalių laikinų būstų toje vietovėje. Tai sukėlė problemą. KH nusprendė pastatyti namus tik ribotam skaičiui gyventojų. Iki 2004-ųjų vidurio, tik 15 prastai suręstų namų buvo pastatyti ir dauguma gyventojų paprasčiausiai atsisakė į juos keltis. Kompanija, nepaisant to, tęsė savo operacijas, naudodama dinamitą kimberlitų vamzdžiuose vieną ar kelis kartus per savaitę, nekreipdama dėmesio į gyventojus.

Įsikišusios NVO pavadino situaciją klasikine neteisingumo, piktnaudžiavimo ekonominėmis, politinėmis, pilietinėmis ir kultūrinėmis teisėmis apraiška. Viena NVO apkaltino KH, kad ji naudojami neadekvačiomis vertinimo aplinkos žalai konsultacijomis ir parašė laišką Pasaulio Banko prezidentui James Wolfensohn. Tuomet Banko Daugiašalė Investavimo Garantijų Agentūra (ang. *Bank's Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA)*), siūlanti politinės rizikos draudimą investuotojams besivystančiose šalyse, suspendavo Koidu Holdings. Tai sukėlė daug vargo KH ir investicijų ištroškusiai vyriausybei, kuri greitai suorganizavo KH remiančią viešųjų ryšių akciją. Bendruomenių lyderiai Kono apygardoje ir kompanijos atstovai buvo pakviesti į kelis aukšto lygio susitikimus ir pasirašė susitarimą tarp 112 žmonių, turinčių namus sprogdinimo zonose ir kompanijos. KH sutiko sumokėti už perkėlimą.⁶⁹

Tokie incidentai taip pat prisideda prie užsitęsusio socialinio konflikto. Kompanijos, siekdamos pelno, ignoroja kasybos vietovėse gyvenančių bendruomenių poreikius dėl didesnio pelno. Tai skatina agresyviai elgtis pačias bendruomenes, jas užstoja nevyriausybinių organizacijų ir imasi atsako prieš

⁶⁹ Ten pat, 7.

bendroves. Tuomet įsikiša ir tarptautinės institucijos, baudamos investuotojus už jų elgesį. Be kaltės šioje situacijoje nelieka ir vyriausybė, kuri idealiuoju atveju turėtų įsikišti dar tada, kai atsiranda potencialas nesutarimui tarp bendruomenių ir įmonių. Tačiau, kaip jau minėta anksčiau, dėl prastos priežiūros to nepadaro ir tuomet imasi glaistyti situaciją jau konflikto įkarštyje. Tai, pastebėtina, taip pat daro didžiąją dalimi dėl savanaudiško intereso neprarasti investuotojų, kurie moka ganėtinai dosnius mokesčius.

Kalbant apie aplinkosaugą, deimantų gavybos veikla per dešimtmečius privedė prie masinių miškų nykimo ištisose apygardose, sveikatos problemų ir bio-įvairovės praradimo. Kadaisė buvę miškai rytinėje ir pietinėje šalies dalyje buvo sunaikinti, o tai lėmė masinę gyvūnų migraciją ir ištisų rūšių išnykimą. Tokie gyvūnai, kaip leopardai, liūtai, drambliai tose vietose praktiškai nebeegzistuoja. Iš daugybės upių kasybos vietovėse dingo žuvys, kadangi dėl sprogdinimų buvo didžiulė tarša. Taip pat, daugumoje kasimo vietovių, šuliniai ir gręžiniai, labai užteršti. Maža to, kasėjai sunaikino didelius plotus dirbamos žemės, be jokios intencijos ją atgaivinti.

Kasyklų monitoringo pareigūnai taip pat praneša, kad kasimo vietovės yra perkrautos ir todėl kyla choleros protrūkiai ir kitos ligos, susijusios su nešvariu vandeniu, higienos bei sanitarinių sąlygų nesilaikymu. Taip pat padaugėjo nusikaltimų ir suaktyvėjo prostitucija bei nevaldoma kontrabanda per sieną su Gvinėja.⁷⁰

2005 viena opiausių problemų irgi buvo menka vyriausybės kontrolė. Kokia ji menka, galima pamatyti iš pajamų kurias vyriausybė gauna. Pajamos ateina iš licencijų (kasėjų, tarpininkų, eksportuotojų) bei 3% mokesčio už eksportą. Dar yra korporacijų mokesčiai, bet rankinė kasyba yra svarbesnis sektorius ir produkcijos apimtimi ir žmonių skaičiumi.

Fiskaliniai vyriausybės suvaržymai yra apsunkinti fakto, kad pelnas, kurį gauna iš eksporto mokesčių, sudarančių apie 40% to, ką uždirba iš deimantų prekybos, yra padalinamas tarp valstybės išdo, GDD, šorinių vertintojų ir bendruomenių, iš kurių sąnašiniai deimantai yra kasami. Dažnai žmonės, įskaitant didžiausius donorus, painioja bendrą eksporto vertę su vyriausybės pajamomis.

GDD gauna 75% nuo 3% eksporto mokesčio, o tai sudarė apie 1 milijono dolerių pelną 2004-aisiais. GDD moka savo personalui iš šio pelno, tačiau ar šis procentas būtų peržiūrėtas, jei, tarkime, eksportas padvigubėtų, vis dar buvo klausimas. Ir tai tapo problema išorinių vertintojų kontekste. Vertinimo firma „Diamond Counsellor International“, kuri laikė savo pozicijas kelerius metus, gaudavo 0,4% eksporto vertės. Tuo metu eksportas buvo minimalus ir mokestis konsultantui, kuris triskart per

⁷⁰ Ten pat, 9-10.

metus atskrisdavo padėti GDD, atrodė adekvatus. Paskui eksportas išaugo ir atlygis pasidarė kur kas dosnesnis, todėl vyriausybė 2005 metais paprašė peržiūrėti vertintojų atlygi.

Dar viena institucija, niekaip neišsprendžianti savo problemų buvo mineralinių resursų ministerija. Ji vis dar buvo silpna tiek nacionaliniu, tiek vietiniu lygmeniu. Pasak vienos ataskaitos, ministerija žiūri labai siaurai, jai trūksta vadybinių įgūdžių, monitoringo ir apmokymo pajėgumų bei jai trūksta strategijos, kaip kovoti su atskirų politikų ir vadų interesais. 6 ir 7 dešimtmetyje ministerija buvo daugiausiai prisidedanti prie šalies BVP augimo su 70% pelno iš tarptautinės prekybos, 20% savo BVP ir 15% savo fiskalinio pelno. Buvo tikimasi, kad ministerija greitai atsigaus po karo ir tai buvo priežasčių, kodėl finansiniai donoriai siūlė tobulinti ir remti šešias ministerijas, įskaitant ir mineralinių resursų, nors ji tiesiogiai ir neteikia paslaugų šalies gyventojams, kaip pavyzdžiui sveikatos ar mokslo ministerijos. Faktas, kad ministerijai nesiseka taip gerai kaip anksčiau yra augančio nepasitenkinimo tarp donorų šaltinis, kurie gali per anksti nutraukti paramą karo nuniokotai šaliai. Problemų turi ir ministerijos departamentai: jų darbuotojai nekvalifikuoti, net gi neraštingi ir tai trukdo tinkamai atlikti darbą bei kelia kitas, jau anksčiau minėtas bėdas.

Dar didesnė ministerijos problema yra ta, kad ji nemoka tinkamai panaudoti tų mažų išteklių, kuriuos turi. Viena kertinių bėdų yra vidinės komunikacijos ir koordinacijos trūkumas tarp vyriausybės padalinių, kurie dirba su deimantų industrija. Nėra nuoseklios fiskalinės politikos kasimo kompanijoms tarp mineralinių resursų ministerijos, muitų ir akcizų ir imigracijos tarnybų. Pavyzdžiui, neįspėjusi ministerijos, imigracijos tarnyba 2005 padidino emigrantų darbuotojų registracijos mokestį 1000%. Toks veiksmas veikiausiai buvo nukreiptas į Libaniečių prekybininkus, kurie atsiveža tuzinus giminaičių iš Viduriniųjų Rytų kasmet kurti parduotuves arba daryti darbus, kuriuos ir taip gerai gali padaryti bedarbiai Siera Leoniečiai. Toks žingsnis labai suerzino Koidu Holdings, kur dirbai daug emigrantų darbuotojų iš Pietų Afrikos, kurie dirba kasyklose. KH kreipėsi į Ministeriją, o ši turėjo prašyti imigracijos tarnybos sumažinti mokesčius.⁷¹

Apibendrinant, vis dar aiškiai matėsi institucijų neįgalumo pavyzdžiai ir kaip galios bei komunikacijos trūkumas palietė ir kitus veikėjus, pavyzdžiui, verslą.

5.4.Mechanizmas

Surinkus empirinius duomenis ir aprašius kontekstą, galima pereiti prie priežastinio mechanizmo konstravimo. Kadangi Siera Leonės deimantų industrijoje veikia labai daug veikėjų, kurie tarpusavyje

⁷¹ Lansana Gberie, „Diamond Industry Annual Review: Sierra Leone 2006.“ 2006,1-2.

sąveikauja keliomis kryptimis, iš esmės būtų galima sukurti ne vieną priežastinį mechanizmą, kaip yra prisidedama prie užsitęsusio socialinio konflikto. Veikėjų sąveikos išsišakoja tarsi medžio šakos, todėl šiame darbe pasirinkta kai kuriuos veikėjus skirstyti į grupes pagal funkcijas, pavyzdžiui, Monitoringo pareigūnai ir Kasyklų prižiūrėtojai kaip priežiūros institucijos ir pan.

Visų pirma, žvelgiant šiek tiek daugiau į praeitį, labai svarbus veiksnys Siera Leonės formavimuisi buvo kolonijinė patirtis. Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, buvusią savo koloniją britai išnaudojo savo reikmėms, kūrė prastą infrastruktūrą ir nesudarė sąlygų formuoti stipriai centrinei valdžiai. Toks normalios valdžios trūkumas ir vėliau kilęs pilietinis karas padarė stiprią įtaką istoriniam visuomenės formavimuisi. Konkrečiai žvelgiant į deimantų industriją, tie, kam pavyko prisigrobstyti karo metu arba būti valdžioje, buvo priešingybė tiems, kieno rankomis iškastais deimantais ši industrija apskritai gyvuoja. Taip susiklostė pakankamai kontrastingos bendruomenių grupės.

Žemiausioje grandyje esantys kasėjai ir jų šeimos gyvena ypač vargingai. Kaip minėta konteksto apžvalgoje, jie gauna itin mažus atlyginimus (net ir esant skirtingoms apmokėjimo sistemoms), neturi jokių socialinių garantijų, gauna itin mažas porcijas maisto. Taip pat, kaip parodė istorija su Koidu Holdings ir žmonių iškeldinimu, ši bendruomenė nėra saugi tiek fiziškai, tiek socialine prasme.

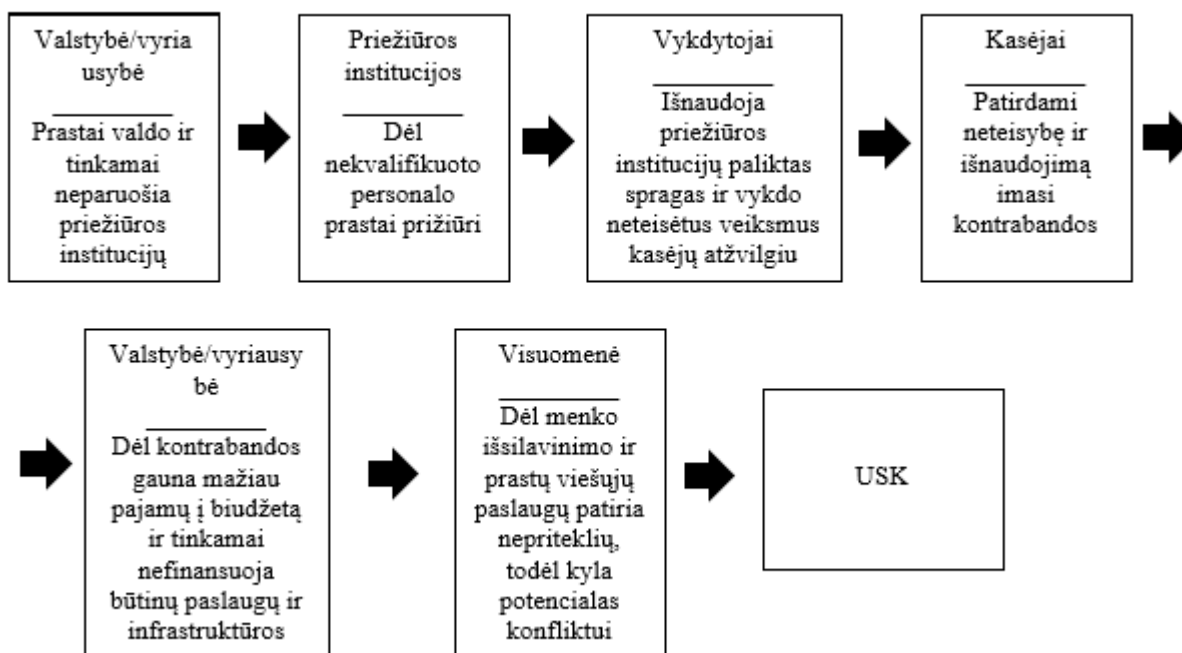
Kita problema su kasėjų grupe yra jų apribota prieiga prie sprendimų priėmimo ir kitų teisių. Kaip jau minėta, su kasėjais nėra pasirašomos darbo sutartys, o tai automatiškai reiškia, kad kasėjai neturi galimybės nei kažko reikalauti iš savo darbdavių, nei ginti savo teisių ir iš esmės visiškai atsiduoda savo viršininkų malonei. Dar šią problemą gilina išsilavinimo trūkumas. Iš kasėjų deimantai superkami neadekvačiai mažomis kainomis, nes jie paprasčiausiai nežino, kokia brangakmenių vertė rinkoje. Tokia išnaudotojiška grandinė indikuoja, kad kasėjai neturi jokių galimybių dalyvauti priimant kokius nors sprendimus ar formuojant politiką deimantų industrijos atžvilgiu.

Dar viena svarbi grandis yra tarpininkai, licencijų turėtojai ir eksportuotojai. Apibendrinant, pavadinime juos vykdytojais. Būtent jie tiesiogiai prisideda prie tokios prastos kasėjų padėties. Licencijų turėtojai įdarbina daugiau kasėjų nei galima pagal kvotą ir taip skatina nelegalių kasėjų darbą, nemoka adekvataus atlyginimo ir tai sukuria prielaidas ir paskatas deimantų vogimui. Iš nepritekliaus kasėjai patys slapčia išveža ir parduoda deimantus, kad išvengtų praktiškai viską pasisavinančio licencijuoto viršininko barjero. Tarpininkai taip pat ne spindi pavyzdiniu elgesiu: sudaro susitarimus dėl kainų, patys neretai veikia kaip eksporto agentai ir maksimizuoja savo naudą kasėjų sąskaitą. Savo ruožtu eksportuotojai taip pat dar žalą: dažnai įgiję pigesnę eksporto licenciją veikdavo kaip užsienio eksportuotojų įgaliotiniai ir apeina sistemą norėdami pasipelninti.

Neabejotinai reikšminga yra priežiūrą vykdančių veikėjų grandis. Kasyklų Monitoringo pareigūnai ir Kasyklų priežiūrėtojai irgi turi savų ypatumų. Ten taip pat mokami maži atlyginimai, yra daugybė nekvalifikuotų ir nekompetentingų darbuotojų, kurių prastos kokybės priežiūra leidžia tarpininkams, licencijų turėtojams ir eksportuotojams vykdyti savo nešvarias veiklas. Taip pat juos riboja logistinės problemos ir vyriausybės netinkamas kišimasis.

Galiausiai yra valstybė/vyriausybė. Jai trūksta pajėgumų, vyrauja korupcija, veiksmų imamasi tik tada, kai rizikuojama investicijomis. Dar viena problema yra surenkami menki mokesčiai iš kasėjų, tarpininkų ir eksportuotojų. Čia galima išvelgti pačios vyriausybės kaltę, nes būtent joje prasidedantys korupciniai procesai, nesugebėjimas paruošti tinkamų priežiūros specialistų lemia tai, kad minėti veikėjai, iš kurių surenkami mokesčiai, mieliau renkasi kontrabandos kelią, kyšius, nešvarias pajamas iš kitų šaltinių.

Apibendrinant, priežastinis mechanizmas Siera Leonės atveju yra toks:

4 pav. Sudaryta autorės

Kad ir iš kurio taško žiūrėtume, valstybė/vyriausybė vis tiek yra atspirties taškas. Ji yra pavaldumo piramidės viršuje ir turi galimybę reguliuoti žemiau esančių veikėjų veiksmus. Kaip ji išnaudoja tą savo galimybę, yra atskiras klausimas. Šiuo atveju viskas prasideda nuo menko valstybės

pajėgumo, prastos kontrolės,, didelės korupcijos, tinkamų kompetencijų neįdiegimo valstybės tarnautojams, kurie prižiūri deimantų industriją. Jau minėtas menkas mokesčių surinkimas taip pat tam daro įtaką. Nors šis aspektas yra tam tikras vištos ir kiaušinio klausimas: ar pirmiau ateina tinkamas vyriausybės funkcionavimas ar pinigai, kurie būtų skiriami tinkamai funkcionuoti vyriausybei, tačiau visgi laikomasi nuostatos, kad eliminavus korupcijos faktorių, iš surenkamų lėšų būtų galima žymiai veiksmingiau atlikti visus darbus.

Vyriausybės atsakomybėje yra ir visos priežiūros institucijos, kurios turi užtikrinti tinkamą kasybą ir prekybą vykdančių veikėjų veikimą. Tačiau čia grįžtama prie pačios vyriausybės nesugebėjimo paruošti kompetentingų tarnautojų ir prižiūrėtojų. Jiems nėra užtikrinama tinkama infrastruktūra, mokamas menkas atlyginimas ir nėra socialinių garantijų, o tai skatina pačių priežiūros institucijų korupciją ir neteisėtus veiksmus.

Šie veiksmai veda prie santykio su vykdytojais. Kadangi prižiūrėtojai yra nekompetentingi ir neturi tinkamų priemonių priežiūrai vykdyti, atsiveria niša industriją išnaudoti ir vykdytojams. Taip pat yra jau minėtos paskatos patiems prižiūrėtojams sudaryti šešėlinius sandėrius su vykdytojais.

Galiausiai vykdytojai yra bene daugiausiai išlošiantys veikėjai šioje grandinėje, Jų niekas tinkamai nekontroliuoja, atvirkščiai, net ir prižiūrėtojai prisideda prie jų vykdomos nelegalios veiklos. Taip pat jie gali praktiškai nevaržomai išnaudoti beteisius kasėjus, kurių iškastus brangakmenius perka labai pigiai, naudodamiesi kasėjų neišprusimu ir prasta padėtimi.

Galiausiai grandinės gale yra kasėjai. Galima sakyti, kad būtent jie ant savo pečių neša visą šių veikėjų jungą. Išnaudojami žmonės stengiasi naudotis kiekviena galimybe (prisiminkime atvejį su papildomai pristatytais nelegaliais namais Koidu Holdings kasimo teritorijoje) ir patirdami visą šią neteisybę patys ima kontrabanda gabenti deimantus. Kontrabanda bei visų kitų veikėjų kišenėse nusėdę pinigai, kurie taip ir nepasiekia valstybės biudžeto ir ratas užsisuka iš naujo: vyriausybėje vyrauja korupcija, gaunama mažai lėšų ir toliau vystosi įvykių eiga, ateinanti prie beteisio kasėjo.

Siera Leonė turi milžiniškus deimantų resursus, tačiau būtent dėl buvusio karo ir kontrabandos ji tapo viena vargingiausių pasaulio valstybių.⁷² Analizuojant Siera Leonės griūtį, labai svarbus ryšys tarp vidinių resursų, politinio elito ir tarptautinės rinkos. Viskas priklauso nuo valdančiųjų: jiems tereikia pasinaudoti turimais svertais kontroliuojant ekonomiką ir politiką, o tai savo ruožtu, kur galia reikalauja prieigos prie išorinių šaltinių (diplomatines ir karines paramos), reikalauja kontroliuoti resursų judėjimą per sieną. Kai Siera Leonė kaip valstybė susidūrė su ginkluotu konfliktu, tiksliau būtų įvardinti, jog tuomet nebuvo valstybės kaip institucijos, užtikrinančios viešųjų gėrybių tiekimą. Vietoje to, buvo

⁷² Freedom House, „Sierra Leone. Freedom in the world 2003“.

privatūs veikėjai, besinaudojantys valstybingumo mitu prieigai prie resursų gauti, valdyti deimantų rinką ir kontroliuoti fragmentuotą kariuomenę bei tuo naudojantis, pasiekti asmeninių tikslų. Kai šie veikėjai susidūrė su varžovais, kuriems nerūpėjo net ir valstybingumo mitas, buvo atskleista, kad valstybė net ne griūna, o tiesiog neegzistuoja apskritai.⁷³ Pokario metu jau matome žymiai pagerėjusią situaciją, t.y. demokratiškai išrinktą, savo funkcijas atliekančią valdžią, tačiau šiame lygmenyje nestinga korupcijos, savanaudiškų interesų, išskylančių aukščiau minėtos valstybės kaip institucijos priedermės užtikrinti viešųjų gėrybių tiekimą. Konkrečiai deimantų industrijos rėmuose, politinis elitas yra viena svarbiausių grupių, kuri, jei veiktų taip kaip turėtų veikti, galėtų reikšmingai sumažinti kontrabandos kiekius, iš gautų pinigų gerinti infrastruktūrą, gyventojų apsaugą, užtikrinti priežiūros mechanizmus deimantų industrijoje, kas leistų reikšmingai gerinti ekonominę padėtį.

Apskritai deimantų sektorius daro įtaką visai šaliai, nes tai vienas didžiausių pajamų šaltinių, aprūpinančių valstybės biudžetą, todėl net ir nelabai didelės reikšmės įvykiai industrijoje atsiliepia visai visuomenei. 2004-aisiais prasidėjo naujos decentralizacijos politikos įgyvendinimas, kai įvyko apygardų (jų iš viso 13) valdžios rinkimai. Tačiau vyriausybės veikla pagrindė vykdoma sostinėje Freetown'e ir yra itin ribotas kompetencijų perdavimas į periferiją. Ekonominis vystymasis ir prieiga prie viešųjų paslaugų žymiai geriau išvystyta sostinėje nei kaimo vietovėse⁷⁴, o tai reiškia, kad labai didelei daliai Siera Leonės visuomenės yra reikšmingai apribota prieiga prie infrastruktūros, institucijų, paslaugų ir galimybės apskritai pasigerinti gerbūvį. Kadangi kasybvietės nėra urbanizuotose zonose, vadinasi, kaimiškose vietovėse gyvenantys žmonės ne tik negali pasinaudoti minėtais dalykais, tačiau susiduria ir su kitokiais iššūkiais, pavyzdžiui, prisimenant Koidu Holdings pavyzdį, gali būti be perspėjimo iškeldinti arba turi kentėti visai greta vykstančius sprogdinimus. Taigi, periferijoje gyvenantys žmonės taip pat svarbūs veikėjai bendrame paveiksle. Pilietinis karas beveik visiškai sugriovė viešąjį sektorių kaimo vietovėse, ypač sveikatos apsaugą ir švietimą. Iki 2001 daugybė mokyklų buvo sugriautos arba nustojo veikti, o naudojimui tinkamos buvo tik 13% mokyklų.⁷⁵ Infrastruktūros atkūrimui reikalingi dideli pinigai, o dėl deimantų kontrabandos, kurią lemia ištisa veikėjų ir veiksmų grandinė, daugybė lėšų prarandama ir negali būti skiriama greitesniam šalies atsigavimui. Nesant mokyklų ir gyvenant skurde,

⁷³ Christopher Clapham, „Sierra Leone: The Political Economy of Internal Conflict“, *Netherlands Institute of International Relations, Conflict Research Unit*, 2003, 11-13.

⁷⁴ Sonja Fagernäs and Lindsay Wallace, „Determinants of Poverty in Sierra Leone, 2003“, *Economic and Statistics Analysis Unit Working Paper* 19, 2007, 2.

⁷⁵ Ten pat, 3.

vaikai, vietoje to, kad įgytų išsilavinimą, taip pat dirba kasyklose ir taip dar labiau skatinamas šešėlis deimantų industrijoje.

Išsilavinimo stoka – kitas svarbus aspektas. Jau minėtasis autorius Collier teigia, kad konflikto tikimybė reikšmingai išauga tada, kai visuomenėje padaugėja jaunų neišsilavinusių vyrų.⁷⁶ Taigi, žiūrint perspektyviai, jei ir toliau būtų neinvestuojama į švietimą, visuomenėje formuotųsi primityvus mąstymas ir suvokimas, kokiais būdais reikia spręsti problemas. Žinoma, motyvas sukilti neatsirastų vien tik dėl to, kad nepastatyta daugiau mokyklų, tačiau užtektų vieno reikšmingo faktoriaus ar įvykio, tarkime, kažko panašaus į masinį žmonių iškeldinimą iš savo gyvenamosios vietos dėl kasybos teritorijų plėtros ir tai galėtų vėl įžiebtį potencialaus konflikto kibirkštį.

Svarbi grupė yra ir valstybės tarnautojai bei institucijos. Šiuo aspektu, svarbus žmonių, dirbančių ministerijoje mentalitetas. Didžiausia žala visuomenei yra jų korupcija ir asmeniniai sandoriai dėl deimantų, kurie neigiamai veikia įplaukas į biudžetą. Jei darytume prielaidą, kad jų netenkina legaliai uždirbami atlyginimai ir jie norėtų šią situaciją išspręsti, veikiausiai prieitume prie aktyvių protestų prieš valdžią ir radikalių reikalavimų, kurie galėtų išaugti į smurtą. Visas nurodytas mechanizmas neigiamai veikia ir pačias su industrija dirbančias institucijas. Jos tampa neįgalios vykdyti funkcijas ir išpildyti potencialą išspausti maksimalią naudą iš tokio naudingo resursų šaltinio. Kitas institucijas tai liečia tiek, kiek finansavimo iš valstybės biudžeto jos praranda dėl milžiniškų kontrabandos nuostolių.

Apibendrinant, aprašytas mechanizmas parodo, kaip deimantų industrijoje veikiančių veikėjų veiksmai perauga į kur kas platesnių padarinių plotmę. Praktiškai kiekviena mechanizmo dalis (veikėjai ir jų veiksmai) daro atskirą įtaką užsitęsusiame socialiniame konfliktui. Valdžia siekia sau naudos, yra korumpuota ir nesuinteresuota efektyviu valdymu, todėl neparuošia tinkamų specialistų. Šie gauna mažus atlyginimus ir dėl savo kompetencijų stokos nesugeba užtikrinti gero žemesnių grandžių darbo. Dėl prastos priežiūros ir korupcijos atsiranda niša išnaudoti darbininkus ir pelnytis jų sąskaita. Kasėjai, taip pat gyvendami skurde užsiima kontrabanda, kurios mastas yra net didesnis nei legalios prekybos ir todėl valstybė nesurenka pakankamai lėšų į biudžetą. Nekalbant jau apie tai, kad tai iš naujo užsuka šį mažesnę ratą, nuo vyriausybės neįgalumo iki kontrabandos, tai tiesiogiai veikia ir likusią visuomenę, kuri dėl lėšų stokos nėra aprūpinama viešosiomis paslaugomis, infrastruktūra, prieiga prie institucijų. Taip susidaro sąlygos konfliktuoti, nes visoje grandinėje kiekviena bendruomenė ir veikėjų grupė turi kovoti praktiškai pati už save, o pajėgumai, padėtis ir galimybės tai daryti skiriasi. Yra didžiulis kontrastas tarp, tarkime elito atstovų, užimančių aukštą pareigą ir darančių sandorius su turtingais verslininkais, ir paprasto kaimo žmogaus, kuris turi kasdien apgalvoti kaip išmaitinti šeimą ir suvokti, kad veikiausiai jo

⁷⁶ Collier, 3.

vaikai neįgaus išsilavinimo. Taigi, tokiomis sąlygomis trūksta tik tam tikrų aplinkybių ar lemtingo įvykio tam, kad dėl viso šio nepritekliaus ir nesamos prieigos žmonės imtųsi smurto.

Žvelgiant į Azaro sukonstruotą užsitęsusio socialinio konflikto dinamikos mechanizmą daug atitikmenų galima rasti ir Siera Leonės Atveju:

- Kertinis veiksnys Azaro teorijoje – **bendruomenės**, o tiriamame atvejuje jos taip pat labai svarbios. Paliktas galios vakuumas ir silpna centrinė valdžia sudarė sąlygas tiek kilusiam karui, tiek visuomenės formavimuisi. Taip iškilo skirtingos bendruomenės. Prieigą prie deimantų industrijos turintis elitas yra turtinga, privilegijuota bendruomenė. Valstybės tarnautojai ir žmonės dirbantys ministerijoje taip pat reikšminga bendruomenė, nes nors ir gauna mažus atlyginimus iš valstybės, tačiau būdai deimantų industrijoje turi nišas, kaip papildyti kišenės nelegaliais būdais. Šios industrijos kontekste viena svarbiausių grupių yra kasėjai – jų labai daug, nes įdarbinami ir nelegaliai, jie dirba už grašius, neturi teisių, todėl imasi kontrabandos. Jei ši schema veiktų skaidriai, daug naudos gautų ir likusi visuomenė, ypač gyvenanti periferijoje. Ši bendruomenė tikrai turi kuo piktintis: nors deimantų resursai yra visos valstybės nuosavybė ir turėtų kurti geresnes sąlygas visoje šalyje, tačiau nedirbant industrijoje ir neturint galimybės nelegaliai iš to uždirbti, realiai gauna tik labai mažai naudos, nes daug lėšų panaudojama labiau urbanizuotoms teritorijoms. Maža to, verslininkai, siekdami maksimizuoti savo interesus, taip pat kelia rūpesčių kaimo žmonėms, nes steigia kasyklas ir vykdo sprogdinimus. Galiausiai kaimo gyventojai dėl prarastų lėšų iš deimantų industrijos ir prasto valdymo, negauna bene svarbiausio dalyko – išsilavinimo.
- Taip pat aktuali ir Azar aprašyta **saugumo reikšmė**: infrastruktūra, fizinis saugumas, mityba, būstas. Kasėjai gyvena itin prastomis sąlygomis, gauna ypatingai mažus atlyginimus, kuklius maisto davinius, vaikai taip pat yra verčiami dirbti kasyklose. Kaimo gyventojams pavojų kelia šalia besisteigiantis verslas, naikinamas žemės ūkis, kuris koreliuoja tiek su pajamų šaltiniu, tiek su mityba. Elitas šiuo atveju yra itin didelis kontrastas su periferijos gyventojais, kasėjais, valstybės tarnautojais. Pastarieji taip pat sunkiai verčiasi, tačiau turi galimybę pasipelnėti nelegaliai.
- **Valstybė**. Azar savo mechanizme valstybę žymi kaip įsiterpiančią kintamąjį. Šiuo atveju valstybė eina į priekį ir nėra tik įsiterpiančias kintamasis. Teorijoje pirmu žingsniu laikomas bendruomenių formavimosi faktorius čia yra kaip aplinkybė, tačiau ne atskaitos taškas. Atskiros industrijos kontekste valstybė yra piramidės viršūnėje ir imant visuomenę kaip

atskirą vienetą už mechanizmo ir nagrinėjamų veikėjų ribų, bendruomenių iškilimas ir identiteto formavimasis nelabai turėtų įtakos pokyčiams būtent šioje industrijoje. Tarp elito vyraujanti korupcija užkerta kelią skaidriai ir demokratiškai piliečiams naudotis savo teisėmis. Yra grobstomi resursai, manipuluojama įstatymais. Valstybės tarnautojai ir prižiūrėtojai taipogi vagia ir dar dėl savo neišprusimo, tinkamų įrankių ir infrastruktūros sudaro sąlygas nelegaliai pelnytis ir kitiems, industrijoje veikiantiems žmonėms.

- Kalbant apie **pripažinimo reikšmę**, būtent šiame kontekste ji nėra aktuali, nes tokioje industrijoje nėra svarbūs tapatybiniai ar kultūriniai klausimai.

Apibendrinant, Azar teorija gali paaiškinti daug procesų, vykstančių Siera Leonės deimantų industrijoje. Visa tai rodo, jog deimantų industrija paveikia praktiškai visą šalį. Vienas bendruomenės ir grupės tiesiogiai, kitas ne tiek glaudžiai, tačiau visos grupės, gal nebent išskyrus elitą, patiria deimantų kontrabandos pasekmes. Kadangi deimantų industrija bene didžiausia pelno nešėja, jos problemos yra aktualios visos šalies mastu. Sukonstruotas teoriją kuriantis mechanizmas papildoma ir patikslina Azar teorija konkrečios industrijos rėmuose ir gali būti orientyras tiriant kitas šalis ir atskirų industrijų ar procesų daromus pokyčius.

IŠVADOS

Šalies resursai neabejotinai daro įtaką jos vystymuisi. Vienos valstybės puikiai išnaudoja žemės gelmėse slypinčius turtus sėkmingam vystymuisi, kitos kenčia nuo nesugebėjimo tinkamai administruoti gamtinių išteklių ir kartais net patiria konfliktus, kuriuose resursai vaidina lemiamą vaidmenį. Šiame darbe buvo nagrinėjamas Siera Leonės atvejis. Ši valstybė viena iš tų, kuriose vyko taip vadinamasis resursų konfliktas. Sukilėlių grupuotė užėmė deimantų kasyklas ir prekiaudama brangakmeniais finansavo ir kurstė pilietinį karą. Tokie konfliktą skatinantys deimantai imti vadinti kruvinaisiais.

Resursų konfliktai vyko ne tik Siera Leonėje, bet ir dagelyje kitų Afrikos valstybių, pavyzdžiui Angoloje, Dramblio Kaulo Krante, todėl tai tapo globaliu reiškiniu, reikalaujančiu globalių sprendimų. Įsikišus tarptautinei bendruomenei, buvo numalšinti ne tik konfliktai, bet ir sukurti įrankiai skaidriai valdyti prekybą deimantais. Visgi, net ir šie įrankiai, nors padėjo apmalšinti prekybą kruvinaisiais deimantais, visiškai nuslopinti šios problemos nepajėgė. Kadangi deimantų industrija vis dar nėra visiškai skaidri, nei tarptautinės bendruomenės įsikišimas, nei nauji įrankiai nepadėjo sukurti Siera Leonėje visiškai tvarios taikos. Apibūdinti Siera Leonės būklę po karo galima pasitelkiant Edvardo Azaro „užsitęsusių socialinio konflikto“ teoriją. Tai būklė, kai visuomenėje esančios bendruomenės yra viena

kitai konfliktiškos. Tai reiškia, kad yra labiau privilegijuotos grupės ir tos, kurios patiria nepriteklių, joms užkertama prieiga prie infrastruktūros, institucijų, naudojimosi teisėmis ir pan. Taip gyventi grupėms žalinga, nes visuomenė nuolat sėdi tarsi ant parako statinės. Koks nors įvykis gal paskatinti engiamą grupę imtis smurto. Taigi, Siera Leonėje po karo ir buvo panaši padėtis: skirtingos grupės, su skirtingomis galimybės ir nuolat besiplečianti erdvė konfliktui įsižiebt.

Darbe keliamas tikslas buvo identifikuoti pagrindinius veikėjus ir jų veiksmus Siera Leonės deimantų industrijoje, lemiančius užsitęsusio socialinio konflikto tąšą. Buvo siekiama išryškinti mechanizmą, kurį sudaro veikėjai ir jų veiksmai, lemiantys būtent tokią padėtį šalyje. Taip buvo siekiama atsakyti į pagrindinį klausimą, kokią įtaką deimantų industrija daro Siera Leonei taikos laikotarpiu vyraujančiam užsitęsusiam socialiniam konfliktui? Minėtam tikslui buvo pasitelktas proceso atsekimo analizės metodas. Tiksliau, du jos potipiai: teoriją tikrinantis ir teoriją kuriantis. Azaro teorijoje esantis paaiškinimas, kaip yra pasiekiamas socialinio konflikto būseną, buvo palygintas su iš Siera Leonės empirinių duomenų sudarytu mechanizmu, kaip šalyje veikia deimantų industrija ir kuo ji prisideda prie užsitęsusio socialinio konflikto.

Atlikus analizę buvo prieita prie tam tikrų išvadų. Visų pirma, pagrindinis atspirties taškas yra valstybė (vyriausybė, elitas). Būtent dėl istoriškai susiklosčiusios korupcinės kultūros, yra išnaudojami valstybės ištekliai asmeninems reikmėms. Papildomai tai sukelia ir kitokius padarinius: dėl lėšų ir tam tikro mentaliteto stygiaus, yra prastai ruošiami valstybės tarnautojai ir kiti darbuotojai, dirbantys deimantų industrijoje. Jiems mokami nedideli atlyginimai, nesuteikiamos tinkamos darbo sąlygos ir tai skatina korupciją šiame lygmenyje. Taip pat prastai paruošti specialistai negali tinkamai prižiūrėti žemesnių grandžių darbuotojų, o šie, taip pat dėl prastai apmokamo darbo, grobsto deimantus. Bene labiausiai pažeidžiama ir didelį vaidmenį atliekanti bendruomenė yra kasėjai. Jie labiausiai patiria užsitęsusių socialinį konfliktą indikuojančius veiksnius: gyvena labai skurdžiai, neturi prieigos prie išsilavinimo, tinkamo būsto, kenčia nuo prastos mitybos, saugumo stokos. Jie praktiškai neturi jokių teisių, nes nepasirašo jokių darbo sutarčių, dauguma dirba nelegaliai ir dėl nepritekliaus kontrabanda gabena bei parduoda deimantus. Kadangi tuo metu kontrabandos mastas buvo net didesnis nei legalios prekybos, toks veikėjų sąryšis atsiliepia ir visai visuomenei. Po karo nukentėjusiai valstybei reikėjo atstatyti ir atkurti daugybę infrastruktūros objektų, kurti darbo vietas, pritraukti investicijas. Prarandant tokias dideles sumas, periferijoje gyvenantys žmonės taip pat turėjo ribotą prieigą prie infrastruktūros, efektyvaus dalyvavimo institucijų veikloje, dauguma vaikų negalėjo mokytis ir įgyti išsilavinimo, nes po karo buvo likę labai nedaug veikiančių mokyklų. Taip pat vaikai būdavo įdarbinami ir kasyklose, o tai dviguba žala visuomenei.

Palyginus šį mechanizmą su Azaro aprašyta sąveika, galima teigti, jog Siera Leonės deimantų industrijos atveju svarbiausią poveikį daro ne istorinis bendruomenių formavimasis, o valstybė/vyriausybė, nuo kurios tinkamo reguliavimo ir skaidrumo priklauso visa virtinė veikėjų ir jų veiksmų. Taip pat Siera Leonės atveju nepasireiškia ir Azaro teorijoje akcentuojama pripažinimo reikšmė (tai daugiau susiję su tapatybėmis, kultūrinėmis vertybėmis ir pan., o šiuo atveju, nagrinėjant daugiau ekonominį aspektą, tai nėra aktualu). Tačiau apskritai Siera Leonės atvejį nagrinėti per Azaro teoriją galima. Žvelgiant plačiau, veikiausiai būtų išpildomos gal net visos Azaro minimos sąlygos, tačiau kai imamas konkrečios industrijos rėmas, mechanizmas šiek tiek pasikeičia.

Galimi tyrimo trūkumai yra, žinoma, subjektyvumas vertinant veikėjų ir jų veiksmų svarbą. Reikia pasirinkti tam tikrą atskaitos tašką, kas laikoma pakankamu įrodymu, jog būtent tai nulėmė tolesnę įvykių eigą. Redukuoti galima net iki psichologinių procesų žmogaus galvoje, tačiau tai sunkiai užčiuopiama ir empiriškai patikrinama. Dar vienas trūkumas yra tam tikras apibendrinimas konstruojant mechanizmą. Kadangi veikėjai tarpusavyje sąveikauja įvairiomis kryptimis, mechanizmų gali būti daug, priklausomai nuo to, kiek smulkiai ir kuriuos veikėjus nagrinėsime. Mechanizmai gali būti tarsi medžio šakos, kur nueinama net iki individualių asmenų, tačiau dėl darbo apimties ir informacijos trūkumo, darytinos išvados yra tam tikra prasme apibendrintos. Galiausiai, žinoma, yra informacijos aspektas. Apžvelgti visko tiesiog neįmanoma, todėl surinkta informacija taip pat gali būti iš dalies selektyvi ir ne visai objektyvi.

Apibendrinant, šis darbas prisideda prie teorijos plėtros ir atskleidžia būdus, kaip galima konkrečios teorijos rėmuose išmatuoti atskiros industrijos poveikį tam tikram rezultatui. Be to, kertinių veikėjų deimantų industrijoje identifikavimas gali būti kaip orientyras sprendžiant tiek Siera Leonės problemas, tiek kitų valstybių, kuriose resursai vaidina svarbų vaidmenį šalies vystymosi procese.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Azar, Edvard *The management of protracted social conflicts: theory and cases*, Hampshire: Dartmouth, 1990.
- Beach, Derek ir Rasmus Brun Pedersen, *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2013.
- BlackPast.org, „The Sierra Leone Civil War (1991-2002)”, California. < <https://blackpast.org/gah/sierra-leone-civil-war-1991-2002> > [Žiūrėta 2019 01 08]
- Boege, Volker „Traditional Approaches to Conflict Transformation – Potentials and limits“, 2006.
- Boulding, Kenneth E. „Future directions in conflict and peace studies." *The Journal of Conflict Resolution* 22.2, 1978.
- Breher, Sabrina „Sierra Leone after the Civil War“, 2012. < <https://www.fairobservers.com/region/africa/sierra-leone-after-civil-war/> > [Žiūrėta 2019 01 19]
- Bryant Banat, Amanda „Solving the problem of conflict diamonds in Sierra Leone: proposed market theories and international legal requirements for certification of origin“, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 19(3), 2002.
- Clapham, Cristopher „Sierra Leone: The Political Economy of Internal Conflict“, *Netherlands Institute of International Relations, Conflict Research Unit*, 2003.
- Collier, Paul „Doing well out of war“, *Conference on Economic Agendas in Civil Wars, London*, 26, 1999, 2-3.
- Cramer, Christopher „Homo Economicus Goes to War Methodological Individualism, Rational Choice and the Political Economy of War“, *World Development*, 30 (11), 2002.
- Davidson, Nigel *The Lion that didn't Roar*, ANU press, 2016.
- Eaton, Shana „Sierra Leone: The proving ground for prosecuting rape as a war crime“, *Geo J.Int'l L*, 35, 2003.
- Even-Zohar, Chaim „Sierra Leone diamond sector financial policy constraints.“ Washington, DC: Management Systems, International, 2003.
- Fagnäs, Sonja and Lindsay Wallace, „Determinants of Poverty in Sierra Leone, 2003“, *Economic and Statistics Analysis Unit Working Paper* 19, 2007.
- Fishman, Julie L. „Is Diamond Smuggling Forever? The Kimberley process Certification Scheme: The First Step Down the Long Road to Solving the Blood Diamond Trade Problem“, *U. Miami Bus. L. Rev.* 13, 2004.

Freedom House, „Sierra Leone. Freedom in the world 2002”, 2002
 <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/sierra-leone>> [Žiūrėta 2019 03 09]

Freedom House, „Sierra Leone. Freedom in the world 2003”, 2003. <
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2003/sierra-leone>>

Galtung, Johan „Peace Studies and Conflict Resolution: The Need for Transdisciplinarity“. *Transcultural Psychiatry*, 47(1), 2010.

Galtung, Johan „Violence, Peace and Peace Research“, *Journal of Peace Research*, 6 (3), 1969.

Galtung, Johan *Peace by peaceful means*, London: Sage publications, 1996.

Galtung, Johan, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, Oslo: SAGE Publications, 1996.

Gberie, Lansana „Diamond Industry Annual Review: Sierra Leone 2004.“ 2004.

Gberie, Lansana „Diamond Industry Annual Review: Sierra Leone 2005.“ 2005.

Gberie, Lansana „Diamond Industry Annual Review: Sierra Leone 2006.“ 2006.

Gberie, Lansana „War and peace in Sierra Leone: Diamonds, corruption and the Lebanese connection.“, 2002.

Grant, Andrew J. ir Ian Taylor, „Global governance and conflict diamonds: The Kimberley Process and the quest for clean gems." *The Round Table* 93(375), 2007.

Grant, J. Andrew "Diamonds, foreign aid and the uncertain prospects for post-conflict reconstruction in Sierra Leone." *The Round Table*, 94 (381), 2005.

Haufler, Virginia „The Kimberley Process Certification Scheme: An Innovation in Global Governance and Conflict Prevention“, *Journal of Business Ethics*, 2010.

Hoeffler, Anke „Greed vs „Grievance“: A Useful Conceptual Distinction in the study of Civil War“, *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 11(2), 2011.

Jeong, Ho-Won *Peace and conflict studies. An introduction*, Aldershot: Ashgate, 2000.

Kawamoto, Kazumi „Diamonds in war, diamonds for peace: Diamond sector management and kimberlite mining in Sierra Leone“, *High-value natural resources and post-conflict peacebuilding*, 2012.

Le Billon, Philippe „Diamond Wars? Conflict Diamonds and Geographies of Recourse Wars“, *Annals of the Association of American Geographers*, 98, 2008.

Maconachie, Roy „How The Wealth from Sierra Leone’s diamonds fails to enrich local communities“ <<https://theconversation.com/how-the-wealth-from-sierra-leones-diamonds-fails-to-enrich-local-communities-96365>> [Žiūrėta 2019 03 24]

Mansoob Murshed, Syed ir Mohammad Zulfan Tadjoeeddin, „Revisiting the greed and grievance explanations for violent internal conflict“, *The Journal of the Development Studies Association*, 21(1).

Murphy, Shannon K. „Clouded Diamonds: Without Binding Arbitration and More Sophisticated Dispute Resolution Mechanisms, the Kimberley Process Will Ultimately Fail in Ending Conflicts Fueled By Blood Diamonds“, *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*, 11(2), 2011.

Nieburg, Harold L. „Problems of War and Peace Are Inseparable“, *Peace: Meanings, Politics, Strategies*, Praeger, New York, 1989.

Pariona, Amber „Civil War in Sierra Leone and The Role of „Blood diamonds““, 2017. <<https://www.worldatlas.com/articles/civil-war-in-sierra-leone-the-role-of-sierra-leone-s-blood-diamonds.html>> [Žiūrėta 2019 01 19]

Schocken, Celina „The Special Court for Sierra Leone: Overview and Recommendations“, *Berkeley J.Int'l L.*, 20, 2002.

Silberfein, Marilyn „The geopolitics of Conflict and diamonds in Sierra Leone“, *Geopolitics* 9 (1), 2004.

Smillie, Ian *Blood on the Stone: Greed, corruption and war in the global diamond trade*. Anthem press, 2010.

Snyder, Richard ir Ravi Bhavnani, „Diamonds, Blood, and Taxes“, *Journal of conflict resolution*, 49, 2005, 563-564.

Strupinskienė, Lina „Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai įtaka susitaikymui Bosnijoje ir Hercegovinoje“, Doktoro disertacija, Vilniaus Universitetas, 2015.

Theuerkauf, Ulrike G. „Institutional Design and Ethnic Violence: Do Grievances Help to Explain Ethnopolitical Instability?“ *Civil Wars*, 12(1-2), 2010.

UN News, „Actress to testify before UN-backed war crimes trial of former Liberian leader“, 2010. <<https://news.un.org/en/story/2010/08/347132>> [Žiūrėta 2019 01 07].

Waterfield, Bruno „Blood diamonds and war crimes: the conflict in Sierra Leone“, *The Telegraph*, 2010. <<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/sierraleone/7936115/Blood-diamonds-and-war-crimes-the-conflict-in-Sierra-Leone.html>> [Žiūrėta 2018 06 13]

Summary

The research paper *The influence of the diamond industry on protracted social conflict. The case of Sierra Leone* focuses on the problem of *blood diamonds* in Sierra Leone after the end of civil war back in 2002.

Blood diamonds helped to fuel the conflict in many African countries causing a threat to the safety of the whole world and it caught attention of the international community. Many instruments were created to control smuggling and illegal trade, but even that could not solve this problem completely. Sierra Leone was able to end civil war, but did not reach sustainable peace. This country is still one of the poorest in the world and has many problems in the diamond industry: corruption, human rights violations, smuggling. This condition may be called a protracted social conflict.

The purpose of this paper is to identify main actors and their actions in Sierra Leone's diamond industry, which influence the length of protracted social conflict. Thesis addresses the question of how does the diamond industry influence the protracted social conflict in Sierra Leone during the peace time? In this qualitative analysis, two types of process tracing method are being used: theory testing and theory building.

First of all, the thesis discusses the theoretical basis and methodology. Then the country's historical context, civil war and the role of diamonds in it, international community and its actions and situation in diamond industry management during the peace time. The empirical data is collected, described, and summarized according to the chosen methodology and theory of protracted social conflict in the research part. At the end of the work, conclusions and possible shortcomings of the study are presented.

A few important conclusions from this analysis should be stated. The main actor in Sierra Leone's diamond industry is the state. It is precisely because of the historically corrupt culture that state's resources are being used for personal purposes. Due to lack of funds and a certain lack of mentality, civil servants and other employees working in the diamond industry are poorly trained. Likewise, poorly trained professionals are not able to properly handle lower chain workers, and those who are poorly paid for work are also plundering diamonds. The most vulnerable and important community is the miners. They are most affected by protracted social conflict factors: they live very poorly, do not have access to education, adequate housing, suffer from poor nutrition, lack of security. They practically have no rights

because they do not sign any employment contracts, most work illegally, smuggle and sell diamonds due to deprivation.

The mechanism of actors and their actions was compared to the one in the theory of protracted social conflict by Edvard Azar. Comparing this mechanism with the synergy described by Azar, it can be said that in the case of the Sierra Leone diamond industry, the most important influence is not the historical formation of communities, but the state/government, because all the actors and their actions depend on proper regulation and transparency. Also, in the case of Sierra Leone, there is no evidence of the importance of recognition like in the theory of Azar (it is more related to identities, cultural values, etc., and in this case, when examining a more economic aspect, it is not relevant).

This paper contributes to the development of the theory and reveals ways to measure the impact of a particular industry on a particular outcome within a specific theory. In addition, the identification of key players in the diamond industry can serve as a benchmark for solving both Sierra Leone problems and other countries where resources play an important role in the country's development process.